

ԼՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ

ԻՐԱՎ ԻՃԱԿ ՆԵՐՈՒՄ

ԼՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆ ԼՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐՈՒՄ

2000 թվականին, երբ Հայաստանի փրկարար ծառայությունում (այն ժամանակ՝ Արտակարգ իրավիճակների վարչություն) մշակվում էր արտակարգ իրավիճակների կառավարման հանրային տեղեկատվության նոր հայեցակարգը, և հասարակության իրազեկվածության ապահովումը դարձավ օրախնդիր, հայեցակարգի հեղինակները, հիմնվելով սեփական հարուստ կենսափորձի վրա, ուսումնասիրելով և հաշվի առնելով նաև միջազգային փորձը (հիմնականում ՆԱՏՕ-ի բուրգապեշտյան հրահանգները), կազմեցին ՀՀ արտակարգ իրավիճակների կառավարման «Արտակարգ ալիք» լրատվական կենտրոնի ծրագիրը, որը նախատեսում է իրազեկման ծրագրերի և լրատվական ամբողջ դաշտի ընդգրկումը մասնագիտացված մեկ կառույցի մեջ: Այս կառույցի հիմնական նպատակն է՝ ձեռավորել բնական, տեխնաժին, համաճարակային, էկոլոգիական և սոցիալական տարաբնույթ աղետները կառավարելու պատրաստ, ունակ ու իրազեկ քաղաքացի ունեցող համայնք (մարզ)՝ խոցելիության նվազեցման կայուն համակարգով:

Իհարկե, միայն «Արտակարգ ալիք» լրատվական կենտրոնով հնարավոր չէ լուծել համազգային խնդիրներ: Գործին պետք է լծվեն բոլորը, և կառավարման մարմինները՝ իրենց լրատվական ծառայություններով, և զանգվածային լրատվության միջոցները՝ իրենց անսահմանափակ հնարավորություններով, և բնակչությունը՝ ուսանելու, տեղեկացված լինելու իր պատրաստակամությամբ:

Կյանքն այսօր զարգանում է խելահեղ տեմպերով՝ արդեն առկա վտանգներին ավելացնելով նորերը: Այնպես որ, սովորելու բան միշտ էլ կա ու կլինի: Իսկ սովորելու, փորձը փոխանակելու միակ միջոցը հաղորդակցությունն է: Ամենազանգվածային հաղորդակցությունն էլ՝ լրատվությունն է:

○ Աստված փրկում է նրան, ով ցանկանում է փրկվել, Աստված պահպանում է իրազեկ պատրաստվածին:

○ Օգնություն պարզևո՞ղ ձեռքերն աղոթող շուրթերից սուրբ են:

Ռ. Ինգերսոլ

○ Եթե գիտեք՝ ինչ պետք է անել աղետների ժամանակ, Գուք կարող եք կյանքեր փրկել, առաջին հերթին՝ Ձերն ու մերձավորներինը:

○ Եթե մարդիկ ավելի շատ մտածեին այն մասին, որ գիտելիքը փրկություն է, ամբողջ տառապանքի շնչին մասն էլ չէր լինի. մարդ-կային ամբողջ դժբախտությունը անգիտության կամ տգիտության հետեւանք է:

Ազի-Յոզա

○ Հիմարություն է մեռնելը մահվան սարսափից:

Մեռնեկա

○ Այս կյանքում միայն նա կարող է հաղթել, ով կհաղթահարի իր վախը, ալարկոտությունն ու անվստահությունը:

Սուվորով

○ Ձեր կյանքի վերջում աշխարհը պիտի դառնա ավելի լավը, որովհետև Գուք եք այնտեղով անցել:

○ Օրինակ վերցրեք արեւի ժամացույցից, միայն ուրախ ու լուսավոր օրերի հաշիվը պահեք:

Գերմանական ասացվածք

○ Եթե ցանկանում եք, որ կյանքը Ձեզ ժպտա, նվիրեք նրան գոնե Ձեր լավ տրամադրությունը:

Մայինոզա

○ Խուճապը կարող է ավելի մեծ ավերածություններ պատճառել, քան բուն աղետը:

○ Փորձանքը գալուց առաջ լուր չի ուղարկում, հարկավոր է միշտ պատրաստ լինել:

**ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱՆ
ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ**

Իսկ թե ինչ է լրատվությունն արտակարգ իրավիճակներում՝ կիմանաք այս գրքույկից:

Արտակարգ իրավիճակի կամ ճգնաժամի հետևանքով խախտվում է իրերի բնականոն ընթացքը, և մարդ հայտնվում է իր համարնոր, հաճախ կյանքին ու առողջությանը սպառնացող դրության մեջ: Բնական կամ տեխնաժին աղետները, կենցաղային արտակարգ իրավիճակները գալիս են ստուգելու մարդու պատրաստվածության աստիճանը, և եթե այդ աստիճանը բավարար չէ, հետևանքները կարող են լինել անդառնալի:

Այդ պատճառով էլ անհրաժեշտ է, որ մարդը, ողջ հասարակությունն իր կառավարման մարմիններով հանդերձ գիտակցի անսպասելիին պատրաստ լինելու կարևորությունը: Իսկ պատրաստվածության առաջին և անհրաժեշտ պայմանը իրազեկումն է, որովհետև՝ «ով իրազեկված է, նա պաշտպանված է»:

Հաղորդակցություն բառն առաջացել է լատիներեն *communicare* բառաձևից, որը նշանակում է բաժանել: Տվյալ դեպքում խոսքը տեղեկության, ինֆորմացիայի բաժանման, փոխանակման մասին է: Նույն բառը, մեկ այլ ստուգաբանությամբ, առաջացել է լատիներեն *communico* բառաձևից, որը նշանակում է՝ ընդհանուր եմ դարձնում, շփվում եմ:

Հաղորդակցությունը մարդկանց միջև տեղեկատվության, մտքերի և վերաբերմունքի փոխանցման և փոխանակման գործընթաց է:

Հաղորդակցությունն ընկած է քաղաքակրթության հիմքում, այն մարդու հիմնական պահանջներից մեկն է: Մարդը պահանջ ունի հաղորդակցվել իր նմանների հետ, տեղեկատվություն ստանալ շրջապատող աշխարհի մասին: Նա միշտ էլ ձգտել է ինչ-որ կերպ հասկանալ տեղի ունեցող իրադարձությունների ու երևույթների էությունը՝ դրանք մեկնաբանելով իր ունեցած փորձի ու ընկալումների միջոցով: Մեկնաբանելն օգնել է մարդուն կողմնորոշվելու արտաքին աշխարհում, իսկ ստացած փորձի փոխանակումը հաղորդակցման հիմքն է: **Առանց շրջապատող աշխարհի մասին սպառիչ տեղեկատվության, մարդը կորցնում է ապահովության, հանգամանքները ղեկավարելի դարձնելու և ինքնավստահության զգացումները:**

Այս հանգամանքն առավել կարևորվում է արտակարգ իրավիճակի ժամանակ, երբ տեղեկատվությունը կարող է կյանք արժենալ: Ավելին, լրատվությունն իր իսկական, կարևորագույն, կենսական նշանակության գործունեությունը ծավալում է հենց արտակարգ իրավիճակների ժամանակ: Եվ որքան օպերատիվ ու ճշգրիտ է աշխատում զանգվածային լրատվության միջոցն այդպիսի իրավիճակում, այնքան մեծ հարգանք է վայելում բնակչության շրջանում: Մակայն այս մասին՝ հետո:

ԳԼՈՒԽ 1

Նախկինում, երբ ուրբանիզացիան դեռ բարձրահարկ չէր դարձրել մեր բնակատեղին, հարցեր լուծելն ավելի հեշտ էր: Կային փոքրիկ համայնքներ, որոնց տեղեկատվություն տալը, իրավիճակը բացատրելը, ի վերջո, քննարկումներից հետո որոշում կայացնելը դյուրին գործ էր: Գ-գիրն ընկնում էր դռնեդուռ, ջահել-սահել գեղովի հրավիրում էր ժողովի, քանի որ Սպառնալիքը՝ Կատուն Սկստանում ստեղծել էր արտակարգ իրավիճակ, և համայնքին սով էր սպառնում: Խնկո Ապոր այս առակից, իհարկե, շատ հետևություններ կարելի է անել, սակայն մեզ համար կարևոր հետևությունն այն է, որ միշտ էլ, մարդկության զարգացման ողջ ընթացքում հաղորդակցությունն ունեցել է որոշիչ դեր:

Եվ այսպես, եթե նախկինում հաղորդակցման միջոցներ էին բանավոր խոսքը, ավելի ուշ՝ սեպագիր սալիկներն ու պապիրուսները, այսօր տեխնոլոգիաների զարգացումը բերել է հաղորդակցման ձևերի բազմազանության: Ինտերնետի տրամադրած հնարավորություններն այսօր ստվերել են նույնիսկ ժամանակին դարակազմիկ գյուտ համարվող հեռագիրն ու հեռախոսը, իսկ մեծ հեռավորությունների վրա տեղեկատվության փոխանակումն արդեն ոչ թե բուրբերի, այլ վայրկյանների խնդիր է:

20-րդ դարում հաղորդակցության ոլորտում տեղի ունեցած հեղաշրջումը վերափոխեց աշխարհը՝ իր ազդեցությունը թողնելով կյանքի բոլոր բնագավառների վրա՝ լինի ժամանց, կարծիքների արտահայտում, թե երկրի կառավարում: Կառավարության գործունեությունը վերահսկելու և երկրի կառավարմանն ակտիվ մասնակցություն ունենալու համար քաղաքացիները ինֆորմացիայի կարիք ունեն: Բաց և պատասխանատու կառավարություն ունենալու համար նախևառաջ անհրաժեշտ է ձևավորել իրազեկ հասարակություն: Սա ապահովելու հիմնական կենսական սկզբունքը ինֆորմացիայի համընդհանուր մատչելիությունն է:

Մարդիկ տեղյակ լինելու իրավունք ունեն, նրանք պետք է ստանան հասարակական հետաքրքրություն ներկայացնող կամ նրանց անձնական շահերը շոշափող տեղեկատվություն, պետք է տեղեկացվեն նախատեսվող կամ ընդունված որոշումների մասին:

Ժողովրդավար հասարակությունների ստեղծմանը զուգընթաց մեծանում էր մամուլի դերը, որը որպես միջնորդ է հանդես գալիս կառավարության և հասարակության միջև: Մամուլը ժողովրդավար հասարակությունում դառնում է անձի ինքնարտահայտման, հասարակական կարծիքն արտահայտող, հասարակությանն իրազեկող կարևորագույն միջոց, հասարակական կարծիքի ձևավորման մասնակից:

Տեղեկատվության ազատությունն այսօր դիտվում է որպես քաղաքացիական հասարակությունում մարդու իրավունքների պաշտպանության հիմնական երաշխիքներից մեկը:

Պետական մարմինները **պարտավոր են** անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել իրենց տնօրինման տակ գտնվող տեղեկատվությունը մատչելի դարձնելու ուղղությամբ: Այս նպատակով «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է, որ «տեղեկատ-

1979 թ. «ԹՐԻ ՍԱՅՆ» ԿԴՁՈՒ ՄԻՏՈՒԿԱՅԻՆ ԱՂԵՏԸ

**Դեպքերի ժամանակագրությունը.
մարտի 28-ից ապրիլի 1**

Օր առաջին, մարտի 28

Ժամը 4:00. «Յունիթ-2» ատոմային ռեակտորի փականին քսուքային-սառեցնող էմուլսիա մատակարարող խողովակը բացվում է, ինչի հետևանքով կոյուտի են լցվում ռադիոակտիվ գոլորշի և ջուր: Այս խնդիրը տեխնիկական անսարքությունների շարքում միակը չէր: «Թրի մայլ» կղզու «Յունիթ-2» ռեակտորում ռադիոկատիվ նյութերի արտահոսքը շարունակվեց ողջ առավոտ:

Ժամը 7:24. «Մետրոպոլիտեն Էդիսոն» (Մետեդ) ձեռնարկությունը, որն իրականացնում էր TMI-ի միջուկային ռեակտորի կառավարումը, հայտարարում է «ընդհանուր արտակարգ իրավիճակ»: Նման

վություն տնօրինողը պարտավոր է պարբերաբար, սակայն առնվազն տարին մեկ անգամ պարտադիր հրապարակել որոշակի խումբ տեղեկություններ»: Հրապարակում ասելով պետք է հասկանալ տեղեկությունը մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցներով, Ինտերնետով, ինչպես նաև այլ ձևերով հանրությանը տեղեկացնելը և մատչելի դարձնելը:

Նշված գործառնությունների իրականացումը որոշակի մասնագիտական ունակություններ է պահանջում, ինչի համար էլ պետական, հանրային նշանակության կազմակերպություններում գործում են տեղեկատվական և լրատվական ծառայություններ, որոնք ապահովում են հասարակայնության և ՁԼՄ-ների հետ կապը: Այդ ծառայությունների պրոֆեսիոնալ և գրագետ աշխատանքը հատկապես կարևորվում է արտակարգ իրավիճակների ժամանակ:

Բերենք դասական դարձած մի օրինակ, որը վերցրել ենք ԱՄՆ Կոնգրեսի գրադարանից:

հայտարարություն առաջին անգամ էր արվում Միացյալ Նահանգների մասնավոր ատոմակայանների պատմության մեջ: Հայտարարությունն ազդարարում էր ճառագայթման վտանգը:

Ժամը 7:40. Մետեղի երկու խոսնակները հայտնում են ռեակտորում ի հայտ եկած «որոշ անսարքությունների մասին», բայց չեն նշում արտակարգ իրավիճակ կամ ճառագայթման վտանգ:

Ժամը 7:50. Մետեղից կապ են հաստատում Մերիլենդի Բետեսդա քաղաքում տեղակայված Ատոմակայանների շահագործման հանձնաժողովի (ԱՇՀ) հետ:

Ժամը 9:02. «Ատոշիեթո պրեսը» հաղորդում է, որ «Թրի մայլ» կղզում արտակարգ իրավիճակ է հայտարարվել, բայց ճառագայթող նյութեր չեն արտանետվել մթնոլորտ:

Ժամը 9:30. Մետեղը մամուլի հաղորդագրություն է տարածում, որում ասվում է. «Ճառագայթային նյութերի արտահոսք չի արձանագրվել և չի էլ սպասվում»: Արտակարգ իրավիճակ հայտարարելու մասին չի նշվում:

Ժամը 12:00. Մետեղի խոսնակը ժխտում է, որ ճառագայթման նշանակալի մակարդակ է գրանցվել և ասում է. «Կայանից դուրս արտահոսք չի լինի»:

Ժամը 1:30: Ջոն Հերբեյնը՝ Մետեղի փոխնախագահը և պատահարի ժամանակ հիմնական խոսնակն ընդունում է, որ ճառագայթման թույլ մակարդակ է գրանցվել:

Ժամը 4:30. Մամուլի ասուլիսի ժամանակ, Փենսիլվանիայի նահանգապետ, Ռիչարդ Թորնբուրգը հաստատում է ճառագայթային նյութերի արտահոսքի մասին տեղեկատվությունը և տարակուսանք հայտնում Մետեղի տրամադրած տեղեկատվության կապակցությամբ:

Ժամը 5:00. ԱՇՀ-ի մամուլի հաղորդագրությունը հայտնում է ճառագայթային նյութերի փոքր քանակի արտահոսքի մասին:

Ժամը 7:50. «Յունիթ-2» ռեակտորն անցնում է «պարտադիր սառեցման ռեժիմի», սակայն ռեակտորը, սպասվածին հակառակ, արագ չի սառչում:

Օր երկրորդ. 1979 թ. մարտի 29, հինգշաբթի

Ողջ օրը շարունակվում են ճառագայթման թույլ մակարդակի մասին հաղորդումները:

Ժամը 10:00. Մետեղում հրավիրված առաջին ասուլիսի ժամանակ նախագահն ասում է, որ ճառագայթման արտահոսքը «սովորականի» չափ է:

Ժամը 10:20. Փենսիլվանիայի նահանգապետ Ռիչարդ Թորնբուրգը մամուլի ասուլիս է հրավիրում, որտեղ ԱՇՀ-ի ներկայացուցիչն ասում է, որ «վտանգն անցել է»:

Օր երրորդ. 1979 թ. մարտի 30, ուրբաթ

Ժամը 7:00. Ռադիոակտիվ գազի շարունակական, լայնածավալ, «նախատեսված, բայց անկառավարելի» արտահոսք: Ճառագայթման աճին զուգահեռ, ԱՇՀ-ի ներկայացուցիչներն ու պետական պաշտոնյաները սկսում են քննարկել մոտակա տարածքների բնակչության տարահանման հավանականությունը:

Ժամը 10:25. Նահանգապետ Թորնբուրգը խորհուրդ է տալիս մարդկանց մնալ տներում, փակել պատուհանները և անջատել օդափոխիչները:

Ժամը 11:00. Մամուլի ասուլիսի ժամանակ Մետեղի փոխնախագահ Հերբեյնը Սասքեհաննա գետ թափվող ճառագայթային նյութերի մասին լրագրողների հարցին պատասխանում է. «Ես չգիտեմ, թե

ինչու պետք է ձեզ ամեն ինչ ասեմ մեր անելիքի մասին»: Այս արտահայտությունը փչացրեց մամուլի հետ Մետեղի հարաբերությունները: Հերբեյնը հայտնում է նաև, որ հիդրոգեն գազի պղպջակ է գոյացել ռեակտորի մեջ:

Ժամը 12:30. Նահանգապետ Թորնբուրգն ասուլիս է հրավիրում, որի ժամանակ խորհուրդ է տալիս հինգ մղոն շառավղում գտնվող հողի կանանց և նախադարձական տարիքի երեխաներին լքել «Թրի մայլ» կղզին: Մոտ 75 հազար մարդ սկսում է տարահանվել:

Ժամը 2:00. ԱՇՀ-ի գլխավոր ներկայացուցիչ Հարոլդ Դենտոնը ժամանում է կղզի՝ որպես ԱՇՀ-ի և Մետեղի խոսնակ:

Ժամը 3:00. ԱՇՀ-ում հրավիրված բրիֆինգի ժամանակ պաշտոնյաներն անսպասելի քննարկումներ են սկսում «արտահոսքի ժամանակ առավելագույն ռիսկի» վերաբերյալ:

Ժամը 6:30. ԱՇՀ-ում լրագրողներին տեղեկացնում են, թե անմիջական վտանգ չկա, բայց միևնույն ժամանակ մտահոգություն են հայտնում, որ հիդրոգենի պղպջակը կարող է պայթել:

Ժամը 10:00. Դենտոնը նահանգապետ Թորնբուրգի հետ համատեղ ասուլիսի ժամանակ այս պատահարն անվանում է երբևէ տեղի ունեցած ամենախոշոր ճառագայթային աղետը:

Օր չորրորդ. 1979 թ. մարտի 31, շաբաթ

Ժամը 11:00. Մետեղի հրավիրած վերջին մամուլի ասուլիսի ժամանակ Հերբեյնն ասում է, որ հիդրոգենի պղպջակը փոքրացել է և, իր կարծիքով, ճգնաժամն անցել է: Դենտոնն իր անհամաձայնությունն է հայտնում պնդելով, որ այն դեռ չի ավարտվել:

12 ժամ անց մամուլի ասուլիսի ժամանակ Թորնբուրգն ասում է. «Աղետ չի լինի»: Նա կոչ է անում հանգստություն պահպանել:

Օր հինգերորդ, 1979 թ. ապրիլի 1, կիրակի

Ժամը 1:45. Նախագահ Ջիմի Բարտերն այցելում է «Յունիթ-2-ի» կառավարման կենտրոնական գրասենյակ՝ Դենտոնի և Թորնբուրգի հետ: Բարտերը խոստանում է հատուկ նախագահական հանձնաժողով ուղարկել կղզի՝ պատահարն ուսումնասիրելու համար:

Ժամը 2:15. Մետեղից հայտնում են, որ հիդրոգենի պղպջակը գնալով սեղմվում է: Ճառագայթման վտանգը նույնպես նվազում է: «Թրի մայլ» կղզու ճգնաժամի ամենավտանգավոր փուլն ավարտվում է:

«Թրի մայլ» կղզու արտակարգ իրավիճակի ուսումնասիրությունը

Հինգ օր ողջ հասարակության և ՉԼՄ-ների ուշադրությունն ամբողջովին սևեռված էր կղզու վրա: Իրադարձությունները զարգանում էին չափազանց դանդաղ, ինչը նշանակում էր, որ հասարակական ուշադրությունը մեկ կամ մի քանի օր ուշացել է:

Երկու գործոն, որոնք պայմանավորել էին ՉԼՄ-ների և հասարակության մասն արձագանքը կղզու պատահարին՝ ուշադրության են արժանի:

Առաջին հերթին, և՛ մամուլը, և՛ տեղի բնակչությունը բավական անվստահորեն էին վերաբերվում միջուկային արդյունաբերությանը:

«Մետրոպոլիտեն էդիտորը»՝ կղզու կայանը շահագործող ձեռնարկությունը, իր գործունեությամբ նախկինում առանձնապես վստահություն չէր ներշնչել. ատոմակայանում ծագած խնդիրները հանրության հետ չէին քննարկվել:

Լրագրողները նույնպես, հաշվի առնելով նախկին փորձը, առանձնապես հակված չէին վստահելու ձեռնարկությանը: Որպես հետևանք՝ նրանք ավելի քան տրամադրված էին անմիջապես կասկածի տակ առնել ատոմակայանի ղեկավարության՝ ճշմարտությունը ներկայացնելու պատրաստակամությունը: Նրանք վստահ էին, որ վերջիններս կարևոր տեղեկատվություն են թաքցնում՝ իրենց և իրենց ներդրումները պաշտպանելու համար: Այդ զգացողությունը ՉԼՄ-ները փոխանցում էին հասարակությանը:

Երկրորդ, գուցե առավել կարևոր գործոնը, դեպքից 12 օր առաջ «Կոլումբիա Փիքչերսի» «Չինական սինդրոմ» անունով ֆիլմի ցուցադրումն էր: Այն պատմում էր ատոմային աղետի և դրա կործանարար հետևանքների մասին: Երբ կղզում հնչեցին ճառագայթման մասին առաջին հաղորդումները, բնակիչները սկսեցին «Չինական սինդրոմի» ահասարսուռ և ողբերգական դրվագները պատկերացնել իրենց քաղաքում:

Այս դեպքը մշտապես նշվում է նաև որպես արտակարգ իրավիճակներում հանրային տեղեկատվության սխալ կառավարման վառ օրինակ: Մա հավասարապես վերաբերում է և՛ Մետեդից ու ԱՇՀ-ից տրվող տեղեկատվությանը, և՛ ՉԼՄ-ների կողմից դեպքի լուսաբանմանը: Ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ ո՛չ ատոմակայանի ղեկավարությունը, ո՛չ էլ ԱՇՀ-ի ներկայացուցիչները, որոնք ապահովել են հանրային կապերը, չեն առաջնորդվել հասարակության, հատկապես ատոմակայանի անմիջական հարևանությամբ բնակվող մարդկանց շահերով:

Ահա այն հիմնական խնդիրները, որոնք ի հայտ են եկել այդ հինգ օրվա ընթացքում:

Միջուկային արդյունաբերության հիմնախնդիրները

Ամենահիմնական խնդիրը, որ ունեին ատոմակայանի և հանձնաժողովի ղեկավարները, «ճգնաժամային տեղեկատվական պլանի» բացակայությունն էր:

Տեղեկատվություն տրամադրողներն իրենք չէին կարողանում ինֆորմացիա ստանալ դեպքի վայրից, և չզիտեին, թե ինչպես պետք է այդ տեղեկատվությունը փոխանցվի ՉԼՄ-ներին:

Ո՛չ Մետեդում, ո՛չ էլ ԱՇՀ-ում մասն մասշտաբի աղետ չէին սպասում: Ոչ ոք չէր պատկերացրել, որ արտակարգ իրավիճակը կարող է օրեր տևել, այլ ոչ թե ժամեր: ՉԼՄ-ները մնացել էին առանց տեղեկատվության, իսկ հասարակությունը՝ շփոթության և անորոշության մեջ:

ԱՇՀ-ի ինժեներ Ռիչարդ Վոլմերը, որին չորեքշաբթի առավոտյան ուղարկել էին կղզի՝ պարզելու, թե ինչ է պատահել, պատմում է. «Դա մասն էր մղձավանջի: Ես չէի կարողանում որևէ տեղեկություն ստանալ: Չեմ կարծում, որ ղեկավարությունն ինչ-որ բան էր թաքցնում, բայց այնտեղ այնքան բան կար ճշտելու: Շատ դժվար էր ամեն ինչ դասավորել տրամաբանական ժամանակագրությամբ»:

Արդյունքում, երբ աղետն արդեն տեղի էր ունեցել, Մետեղն ու ԱՇՀ-ն խոսում էին տարբեր «լեզուներով»:

Մետեղի բրիֆինգների ժամանակ հնչում էր չճշգրտված, ապակողմնորոշող և շփոթեցնող տեղեկատվություն: Խոսմանը խուսափողական պատասխաններ էր տալիս անձնակազմի մեղավորության և ռադիոակտիվ գազի արտահոսքի վերաբերյալ հարցերին: Այստեղ նվազեցնում էին պատահարի լրջությունը, մինչդեռ ԱՇՀ-ի անձնակազմն այն ավելի լուրջ էր դիտում:

Մետեղի և ԱՇՀ-ի հայտարարությունները հակասում էին միմյանց: Արդյունքում ՁԼՄ-ներն ու բնակչությունը շփոթահար էին և հակված կասկածելու, թե ինչ-որ բան թաքցնում են իրենցից:

Այդ կասկածները խաթարեցին Մետեղի վստահելիությունը՝ որպես տեղեկատվության աղբյուր: ՁԼՄ-ների և ատոմակայանի միջև հաղորդակցումն անբավարար էր մինչև ուրբաթ առավոտ, երբ ԱՇՀ-ն Հարոլդ Դենտոնին նշանակեց մամուլի հետ հարաբերությունների համակարգող և՛ ատոմակայանի, և՛ ԱՇՀ-ի կողմից:

«Թրի մայլ» կղզու ՁԼՄ-ները

Աղետի առաջին չորս օրվա իրադարձությունները ստիպեցին նոր հայացք նետել նման իրավիճակներում մամուլի կողմից ներկայացվող պահանջներին, որոնց մի մասն անտեսվեց ատոմակայանի և ԱՇՀ-ի կողմից: Լրագրողները պետք է սյուժե պատրաստեին՝ և շատ կարճ ժամանակում: Նրանք տեղեկատվություն էին փնտրում, որով պետք է լցվեին թերթի էջերը կամ հեռուստատեսության եթերը:

Ատոմակայանի և ԱՇՀ-ի պաշտոնյաները, ներառյալ հասարակայնության հետ կապերի պատասխանատուները, անպատրաստ գտնվեցին աղետի առաջին օրերին մամուլի վերոնշյալ պահանջները բավարարելու համար:

Աղետին անպատրաստ լինելը՝ Մետեղի հակասական և ան-

ստույգ հայտարարությունների հետ միասին, գրավեց մամուլի ուշադրությունը:

«Ֆիլադելֆիա ինքուայրերի» թղթակից Ռոն Նորդլունդը պնդում է, որ եթե ատոմակայանից հավաստի լրատվություն տրվեր, ապա Ֆիլադելֆիայից մեկ-երկու լրագրող կժամաներ, ոչ ավելի: Իսկ Փենսիլվանիա ժամանեց 300-400 լրագրող: Այս ահռելի մեծ թիվն ավելի դժվարացրեց մամուլի հետ աշխատանքը: Եթե սկզբում այս դեպքը կարող էր միայն տեղական նշանակության մի փոքր պատահար լինել, ապա շատ չանցած այն վերածվեց համազգային մասշտաբի աղետի:

Լրագրողներին նման աննախադեպ ներկայությունն ինքնին լուրջ վտանգի զգացողություն էր առաջացնում, հատկապես, երբ նրանք խմբվում էին տարահանվածների ճամբարի մոտ՝ ակտիվորեն նյութ փնտրելով իրենց սյուժեների համար:

Քանի որ ատոմակայանն անմիջապես պրոֆեսիոնալ խոսմակ չտրամադրեց լրագրողներին անհրաժեշտ տեղեկատվությամբ ապահովելու համար, վերջիններս այն սկսեցին փնտրել այլ վայրերում. միջուկային փորձարկումների դեմ հանդես եկող ակտիվիստները, գիտնականները, ատոմակայանի աշխատողները և նույնիսկ սովորական բնակիչները դարձան ինֆորմացիայի աղբյուր:

Երբ նյարդայնացած ու վախեցած բնակիչների պատմությունները հայտնվեցին մամուլում, տպավորություն էր ստեղծվում, թե սենսացիոն և զգացմունքային նյութերը լրագրողներին ավելի են հե-

տաքրքրում, քան միջուկային ռեակտորի հետագա ճակատագիրը:

Սա ապացուցեց, որ լրատվամիջոցները նույնպես անպատրաստ են նման աղետի ժամանակ ճիշտ աշխատելուն: Քչերն էին տիրապետում միջուկային էներգիայի և տեխնոլոգիաների վերաբերյալ գիտելիքների: Շատ լրագրողներ գործուղվել էին դեպքի վայր միայն այն պատճառով, որ տվյալ պահին նրանց էր հնարավոր եղել ուղարկել: Այնինչ հարկավոր էին հատուկ պատրաստվածություն ունեցող, գիտական քեմիկներ լուսաբանող լրագրողներ:

Քչերը գիտեին՝ ինչ հարցեր տալ ռադիոազդանայի արտահոսքի մասին: Խնդիրներ ծագեցին նաև տերմինոլոգիայի հետ: Յուրաքանչյուր տեխնիկական արդյունաբերություն իր մասնագիտական լեզուն ունի, իսկ 1970-ականներին քչերն էին ծանոթ միջուկային էներգիայի տերմինաբանությանը: Կայանի անձնակազմը զլանում էր համապատասխան բացատրություններ տալ լրագրողներին:

Լրագրողները մշակել էին «ինչ կլինի եթե» ձևակերպումը, որով էլ սկսվում էր անգրագետ հարցերի մեծամասնությունը:

ՉԼՄ-ները և հասարակությունը

Նորությունների բոլոր թողարկումները չափազանց շատ եթերային ժամանակ էին հատկացնում պատահարի լուսաբանմանը: Ազգային երեք հեռուստաընկերություններն էլ՝ ՍիԲիԷս-ը, ԷնԲիՍի-ն ու ԱԲեԷս-ը, մեկ շաբաթվա ընթացքում աղետին տրամադրել են առնվազն 200 րոպե ժամանակ:

Ամենաուշագրավ նորությունների թողարկումը, որը միշտ հիշատակվում է որպես սենսացիոն լրագրության վառ օրինակ, մարտի 30-ին ՍիԲիԷս-ի երեկոյան լուրերի հաղորդավարի տեքստն էր. «Աշխարհը դեռ չէր տեսել այսպիսի օր: Այն ակնատեսն է միջուկային դարում ատոմային ամենավտանգավոր աղետի: Եվ ամենասարսափելին այն է, որ իրավիճակը դեռ կարող է սրվել: Սարսափելին հնա-

րավոր պայթյունը չէ. մասնագետները պնդում են, որ պայթյուն չի լինի: Բայց կանխագագացում կա, որ սրան կարող է հաջորդել մեկ այլ, ավելի լուրջ միջուկային աղետ...»:

Մեկնաբանի ընտրած բառապաշարը՝ «սարսափ», «աղետ», «կանխագագացում», այդ պահին հասարակության մեջ լուրջ անհանգստություն առաջացրեց, իսկ հետագայում լրատվության վերլուծաբանների քննարկման առարկա դարձավ:

Տպագիր մամուլը նույնպես հետ չէր մնում: «Հարիսբուրգ Իվնինգ Նյուսը» մեկ շաբաթվա ընթացքում տպագրել է 148 նյութ, Ֆիլադելֆիա Ինքուայրերը՝ 61 պատմություն է նվիրել ատոմակայանին: Սրանց հաջորդում են Նյու Յորք Թայմսը՝ 85, Լոս Անջելես Թայմսը՝ 49, Վաշինգթոն Փոսթը՝ 45 նյութ:

Լրատվական գործակալություններից Ասոշիեթդ Փրեսը 259 հաղորդագրություն է տարածել «Թրի մայլ» կղզու մասին, իսկ Յունայթեդ Փրես Ինթերնեշնլը՝ 216: Հետագա ուսումնասիրությունները, սակայն, ցույց են տվել, որ լրատվության հիմնական աղբյուրը բնակչության համար եղել է ռադիոն: Պատահարից հետո անցկացված հարցման ժամանակ տեղացիների 62 տոկոսը ռադիոն նշել է որպես «նորությունների հիմնական աղբյուր»:

Բնակչության հոգեվիճակի վրա տեղական և ազգային ՉԼՄ-ների լուսաբանման ունեցած ազդեցությունը պատկերացնելու համար բավական է ընթերցել միայն երկու տեղացու՝ Աննա և Էդվարդ Թրանքների ցուցմունքները, որոնք նրանք տվել են որպես կղզու դեպքի հետաքննության նախագահական հանձնաժողովի անդամներ:

Նրանք պատմում են. «Ամենաողբերգական թողարկումը, որ մենք այդ օրը լսեցինք, երևի ՍիԲիԷս-ի երեկոյան լուրերի թողարկումն էր, երբ մեկնաբանը հայտնեց, որ մենք ազգովին կանգնած ենք միջուկային աղետի մղձավանջի վտանգի առաջ»:

Այդ թողարկումից անմիջապես առաջ տեղական կառավարման պաշտոնյաները վստահեցրել էին բնակիչներին, որ հանրային առողջությանը ոչինչ չի սպառնում:

Տեղեկատվության հակասական լինելը առավել մտահոգիչ էր, քան բուն աղետը: Իսկ մարտի 30-ը Թրանքները ձևակերպեցին որպես բնակչության շրջանում «խուճապի միակ օր»:

«Առավոտյան լուրեր տարածվեցին ճառագայթման բարձր աստիճանի մասին... Այդ լուրերը տարածվում էին լուրերի թողարկումների և հեռախոսի միջոցով: Տպավորություն ստեղծվեց, որ իրավիճակը սրվել է, և ատոմակայանը վտանգի մեջ է: Խուճապի վերջնակետը եղավ նահանգապետ Թորնբուրգի տարահանման մասին հայտարարությունը: Առավոտյան ժամը 11-ին արդեն ծնողներն իրենց երեխաներին դպրոցներից տուն էին տարել: Սկսվել էր խելագար խուճապ: Մամուլը պնդում էր, որ Մետեդից ոչինչ չեն հայտնում: Անհայտությունից տագնապն ավելի էր ահագնանում»:

Թրանքների ցուցմունքներում արտահայտված են կղզու աղետի ժամանակ ՉԼՄ-ների ցուցաբերած անգրագիտության բոլոր դրսևորումները. հակասական տեղեկատվություն, չհիմնավորված լուրեր, անհասկանալի տեխնիկական բառապաշար, սենսացիաների հետևից ընկած լրագրողներ:

Աղետի վերաբերյալ իր վերջնական գեկույցում, Մետեդի խոսնակ Վիլյամ Մյուրեյն առաջարկում է հավասար բաշխել պատասխանատվությունը ձեռնարկության և ՉԼՄ-ների միջև այսպիսի աղետների ժամանակ: Բանն այն է, որ միջուկային ռեակտորի լուրջ պատահարներն իրենց էությանը երկարաժամկետ իրադարձություններ են, և միջուկային ձեռնարկությունները պետք է պատրաստ լինեն մամուլի հետ առավել լուրջ և երկարաժամկետ աշխատանքի, քան մեկ պատահարի լուսաբանումն է: Մյուրեյը կարծում է, որ այստեղ իրենց դերակատարությունը պետք է ունենան և ձեռնարկության ներկայացուցիչները, և ԱՇՀ-ն, և արտակարգ իրավիճակների կառավարման տեղական գերատեսչությունները:

Մյուրեյը նշում է նաև այնպիսի լրագրողների պատրաստվածության անհրաժեշտությունը, որոնք կտիրապետեն միջուկային արտադրության և տերմինաբանության մասին բավարար գիտելիքների

և կկարողանան պատահարներն ավելի մատչելի կերպով մեկնաբանել հանրության համար: Նրանց լեզուն պետք է ազատ լինի մասնագիտական ժարգոնից: Այդ հմտությունները նրանք պետք է ձեռք բերեն պատահարներից առաջ, այլ ոչ թե հետո կամ ընթացքում:

Ատոմակայաններում նույնպես պետք է պատրաստ լինեն պատասխանելու լրագրողների «ինչ կլինի եթե» հարցին: Նրանք պետք է միշտ հաշվի նստեն շփոթահար ու անհանգստացած հասարակության շահերի ու հետաքրքրությունների հետ:

Մյուրեյն անդրադառնում է նաև սենսացիոն բնույթ կրող նյութերի հրապարակմանը: Նա մեջբերումներ է անում հոգեբանների զեկույցներից, որոնք ընգծում էին ոչ պրոֆեսիոնալ լրագրողների կողմից աղետի չափերի ու հետևանքների չափազանցումը, ինչը լուրջ խուճապ կարող է առաջացնել բնակչության շրջանում: Նա կոչ է անում լրագրողներին՝ ավելի զգույշ և պատասխանատու մոտենալ միջուկային աղետների լուսաբանմանը:

«Թրի մայլ» կղզու միջուկային աղետի հետևանքները

Արտակարգ իրավիճակը տևեց ավելի քան երկու շաբաթ: Մոտ 144 հազար մարդ տարահանվեց 15 մղոն շառավղով տարածքից, նրանց հիմնական մասը՝ մարտի 30-ին: Ապրիլի 2-ին ԱՇՀ-ն վերջապես հիմնեց բրիֆինգ կենտրոն: Ապրիլի 4-ին նահանգապետ Թորնբուրգը հայտարարեց, որ վտանգն անցել է, և տարահանվածները վերադարձան իրենց տները: Մեկ շաբաթ անց՝ ապրիլի 9-ին վերաբացվեցին դպրոցները:

Գ Լ ՈՒ Մ 2

Ինչպես ասվեց, կա հաղորդակցության երեք կողմ՝ կառավարման մարմիններ, զանգվածային լրատվամիջոցներ և բնակչություն: ՉԼՄ-ները մի տեսակ միջնորդի դեր են կատարում, այսինքն, կառավարման մարմինների ասելիքը հասցնում են բնակչությանը և հակառակը: Սակայն, որքան էլ կոչվեն միջոց, սրանք սոսկ մեխանիկական խողովակներ չեն, այլ ունեն իրենց տեսակետը, կատարում են վերլուծություններ, անում եզրահանգումներ, տալիս բնութագրումներ: Մի խոսքով, կարող են էական ազդեցություն ունենալ և հասարակական կարծիքի ձևավորման, և կառավարման մարմինների աշխատանքի վրա: Սա էլ ենթադրում է որոշակի պատասխանատվություն: Հատկապես ճգնաժամային հաղորդակցության ժամանակ պարտականություն ունի նաև բնակչությունը, սակայն այժմ անդրադառնանք կառավարման մարմիններին և նրանց լրատվական ծառայություններին:

Լրատվական և տեղեկատվական ծառայությունների գործունեության էթիկական և իրավական կարգավորումը

Լրատվական ծառայությունների աշխատակիցներն իրենց առօրյա գործունեության ընթացքում պետք է հետևեն նաև լրատվության բնագավառում ընդունված էթիկայի կանոններին: Մասնագիտական վարվելակերպի կանոնները լրատվական ծառայությունների աշխատակիցների համար պետք է համատեղվեն լրատվության բնագավառում ընդունված և կիրառվող էթիկայի կանոններին:

Հասարակայնության հետ կապի և լրատվության ծառայությունների աշխատակիցների գործունեությունը կարգավորվում է օրենք-

«Յունիթ-1» ռեակտորը, որը պատահարի ժամանակ շահագործվում էր, վերաբացվեց միայն 1985-ին՝ թեժ քննարկումներից հետո: «Յունիթ-2» ռեակտորը շահագործել արգելվեց:

Ամփոփում

Ատոմակայանի ղեկավարությունն ու ԱՇՀ-ն հանրային տեղեկատվությունը կառավարելու անհրաժեշտ պատրաստվածություն չունենին: Ատոմակայանի խոսնակի տրամադրած տեղեկատվությունը հակասական էր և հաճախ չէր համընկնում ԱՇՀ-ից տրվող տեղեկատվությանը: Հակասական հայտարարությունները դեպքի վայր ձգեցին հարյուրավոր լրագրողների, որոնք փորձում էին հասկանալ, թե ինչ են թաքցնում միջուկային արդյունաբերության տերերը: Անպատրաստ լրագրողները, բավարար պաշտոնական տեղեկատվության բացակայության պատճառով իրենք էին ինֆորմացիայի աղբյուրներ փնտրում և տարածում չստուգված ու չափազանցված տեղեկություններ:

ներով, ենթաօրենսդրական ակտերով, ներքին կանոնադրությամբ: Լրատվական ծառայությունների աշխատակիցներն իրենց առօրյա աշխատանքում ստիպված են կատարել լրատվության բնագավառին, խոսքի ազատությանը, մարդու իրավունքներին վերաբերող օրենքների պահանջները, իրավական ակտերը ոչ միայն պետք է ապահովեն մամուլի պատասխանատվությունը պետության, հասարակության և անհատի նկատմամբ, կարգավորեն բազմաթիվ լրատվության միջոցների գործունեությունը, այլև ապահովեն մամուլի իրավունքների լիարժեք պաշտպանություն:

Խոսքի ազատության իրավունքն ամրագրվել է աշխարհի գրեթե բոլոր Սահմանադրություններում՝ հռչակելով իր կենսական անհրաժեշտությունը ժողովրդավարության ապահովման գործում: **Խոսքի ազատության սահմանադրական պաշտպանությունը հիմնված է ոչ այն կույր հավատի վրա, թե խոսքը չի կարող վնասել, այլ այն համոզմունքի, որ ազատ հաղորդակցման և գաղափարների փոխանակման օգուտը գերազանցում է կանխակալ կամ վտանգավոր գաղափարների հանդեպ հանդուրժող վերաբերմունքից բխող կորուստները:**

Հրապարակայնության սկզբունքն ապահովում է իշխանության բոլոր թևերի բաց և թափանցիկ գործունեությունը: Իսկ լրագրողներն առանց բավարար տեղեկատվության չեն կարող հսկել պետական մարմինների գործողությունները, ազդել որոշումների կայացման գործընթացի վրա:

Խոսքի ազատության սահմանադրական երաշխիքները քննելիս անհրաժեշտ է նկատի ունենալ մի կարևոր հանգամանք՝ գրված և չգրված սահմանադրությունների գործունեությունը: Գրված սահմանադրություններ ունեցող երկրները, ինչպես օրինակ՝ Շվեդիան, ԱՄՆ-ը, Ճապոնիան, ընդունել են խոսքի և մամուլի ազատության պաշտպանության հատուկ սահմանադրական երաշխիքներ: Սահմանադրական ձևակերպումների բնույթը, այնուամենայնիվ, ազդում է ե՛ր երկրների պատմական զարգացման, ե՛ր մամուլի ազատության փիլիսոփայական ըմբռնումների վրա:

Որոշ ազատական ժողովրդավար հասարակություններ, սակայն, չունեն ո՛չ գրված սահմանադրություն, ո՛չ սահմանադրական նորմատիվային ակտեր: Անգլիան, Ավստրալիան, Իսրայելը այդպիսի երկրների թվին են պատկանում: Նրանք իրենց բնութագրում են որպես «կենսունակ սահմանադրություն» ունեցող երկրներ, իսկ մամուլի և խոսքի ազատությունը համարում են այդ ավանդույթի մի մասը: Եվ հենց անգլիական պառլամենտն էր, որ դեռևս 1643 թ. հունիսի 14-ին ընդունեց աշխարհում մամուլի մասին առաջին իրավական փաստաթուղթը՝ «Հրապարակման թույլտվության ակտը»:

20-րդ դարավերջին երկրների ազատականացման հետ մեկտեղ մեկը մյուսի հետևից ընդունվում են նոր սահմանադրություններ՝ հռչակելով այդ երկրների հավատարմությունը համամարդկային արժեքներին:

Հայաստանում խոսքի և մամուլի ազատության երաշխիքներ ամրագրվել են ինչպես երկրի հիմնական օրենքում, այնպես էլ «Մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցների մասին» (1991 թ.), «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» (2000 թ.) օրենքներում: Լրատվության միջոցների գործունեությանն առնչվող որոշ հարցեր կարգավորվում են իրավունքի քաղաքացիական և քրեական ճյուղերով: Այսպես՝ Քաղաքացիական օրենսգրքով կարգավորվում են մարդու պատվի ու արժանապատվության, գործարար համբավի պաշտպանության հետ կապված հարցերը (ՀՀ Քաղ. օր. 19 հոդված): Քրեական օրենսգրքով կարգավորում են ստացել պետական գաղտնիքի բացահայտման, ինչպես նաև զրպարտության հետ կապված իրավահարաբերությունները (ՀՀ Քր. օր. 70-71, 131-132 հհ) և այլն:

Խոսքի ազատության իրավական երաշխիքներից առանցքայինը Սահմանադրության 24-րդ հոդվածն է: Քանի որ ՀՀ-ն ժողովրդավարության զարգացման ուղին է որդեգրել, միջազգային իրավունքի նորմերն այլևս չեն կարող մնալ պարզապես հասկացություններ, այլ պետք է դիտվեն որպես ՀՀ քաղաքացիների իրավունքների ուղղակի երաշխիքներ: Միջազգային նորմերին իր հավատարմությունը փաս-

տած ՀՀ-ն բնականաբար պետք է միջազգային իրավունքի ազատական սկզբունքներն ամրագրեր երկրի օրենսդրական հիերարխիայում բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական փաստաթղթում՝ Սահմանադրության մեջ: Կարևորագույններից մեկն էլ մարդու ազատ արտահայտվելու իրավունքն է՝ որպես բնական, անօտարելի իրավունք: Մեզանում այն սահմանադրական պաշտպանություն է գտել՝ հիմքում ունենալով ֆրանսիական մոդելը, ինչը, հետևաբար, իր ազդեցությունը թողել և թողնելու է հայ մամուլի հետագա զարգացման վրա:

Սահմանադրության 24-րդ հոդվածը, որը երաշխավորում է այս երկրում խոսքի և մտքի ազատությունը, ամփոփված է երկրորդ գլխում՝ «Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները»: Այն ամրագրում է անհատի իրավական կարգավիճակի հիմքերը: «Այս գլխի հիմնական գաղափարը հենվում է մարդու բնական և անօտարելի իրավունքների առաջնության, յուրաքանչյուր անհատի անկրկնելիության վրա: **Մարդը, նրա կյանքն ու առողջությունը** (ընդգծումը մերն է), պատիվն ու արժանապատվությունը, իրավունքներն ու ազատությունները, անձնական անձեռնմխելիությունն ու անվտանգությունը ճանաչվում, պահպանվում են պետության կողմից, օրենքով և արդարադատությամբ: Սահմանադրությունը հաստատագրում է, որ ոչինչ չի կարող հիմք հանդիսանալ մարդու արժանապատվության ոտնահարման համար»: Այս գլխում, փաստորեն, Հայաստանի Հանրապետությունը ամրագրել է մարդու քաղաքացիական իրավունքների ողջ համալիրը՝ դրանց տալով բարձրագույն իրավաբանական ուժ (ՀՀ Սահմանադրություն, 17-24-րդ հոդվածներ):

Անհատի խոսքի ազատության իրավունքը հետևյալ ձևակերպումն է ստացել ՀՀ Սահմանադրության 24-րդ հոդվածում.

«Յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքը պնդելու իրավունք: Արգելվում է մարդուն հարկադրել՝ հրաժարվել իր կարծիքից կամ փոխել այն:

Յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք՝ ներառ-

յալ տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից»:

Հոդվածն ունի երեք բաղադրատարր. առաջին՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքը պնդելու իրավունք», երկրորդ՝ «Արգելվում է մարդուն հարկադրել՝ հրաժարվել իր կարծիքից կամ փոխել այն», երրորդ՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք՝ ներառյալ տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից»: 24-րդ հոդվածի երկրորդ մասում սահմանվում է յուրաքանչյուրի խոսքի ազատության իրավունքը: Ավելին, այս հոդվածի խորությունն այն է, որ խոսքի ազատության իրավունքի հետ միասին երաշխավորում է նաև ինֆորմացիայի ազատության գաղափարը՝ յուրաքանչյուրին հնարավորություն և իրավունք տալով տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրել, ստանալ ու տարածել տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից: Փաստորեն, այս ձևակերպումը ներառում է խոսքի ազատության իրավունքի ամենայն բոլոր բաղադրատարրերը՝ ինչպիսին, օրինակ, մյուսներից ինֆորմացիա ստանալն է, ցանկացած միջոցով ինֆորմացիա տարածելը, ազատ հաղորդակցվելու, սեփական համոզմունքներ ունենալու, բոլոր աղբյուրներից ինֆորմացիա պահանջելու և ստանալու իրավունքները, նույնիսկ անձի լուռ մնալու իրավունքը:

Վերադառնանք մեր ընդգծածին՝ **«Մարդը, նրա կյանքն ու առողջությունը...»** Եթե վերը շարադրվածը վերաբերում է հաղողակցությունն ապահովելու ընդհանուր միջոցներին, ապա արտակարգ իրավիճակներում պարզապես աղաղակում է մարդու կյանքն ու առողջությունը պահպանելու պետության պարտականությունը: Այդ պարտականության կարևորությունը, խոսքի ազատության անհրաժեշտությունը՝ որպես պարտականության կատարման երաշխիք իրենց ապացույցը կստանան առաջիկայում մեջբերվող օրինակներում:

ԳԼՈՒԽ 3

Լրատվությունն արտակարգ իրավիճակներում

Արտակարգ իրավիճակներում և ճգնաժամների ընթացքում տեղեկատվությունը ոչ թե տեղեկացված լինելու սովորական իրավունք է կամ հետաքրքրասիրության բավարարում, այլ կենսական նշանակություն ունեցող բաղադրիչ, որը կարող է նվազեցնել մարդկանց վրա արտակարգ իրավիճակների ազդեցությունն ու շատ դեպքերում փրկել նրանց կյանքը:

Արտակարգ իրավիճակներում տեղեկատվության տեղն ու դերը լավագույնս ըմբռնելու համար մի փոքրիկ պատմաաշխարհագրական էքսկուրսիա կատարենք դեպի մեր ոչ հեռավոր անցյալը:

Ճգնաժամային կառավարման աստվածաշնչյան հիմունքները

Արտակարգ իրավիճակներին դիմագրավելու առաջին ու կարևոր նախապայմանը ժամանակին իրազեկումն է՝ հնարավոր աղետի չափերի, ընդգրկման ու խոցման աստիճանի, սպասվող կորուստների ու վնասների, ինչպես նաև դրանք նվազագույնի հասցնելու անհրաժեշտ նախապատրաստական աշխատանքների մասին:

Եւ Աստուած ասաց Նոյին. Բոլոր մարմնի վերջը եկել է իմ առաջին, որովհետև երկիրը նորանց պատճառով անիրաւութեամբ լցուած է, և ահա ես նորանց պիտի փչացնեմ երկրի հետ: Արդ դու քեզ համար խիժաբեր փայտից մի տապան շինիր, և տապանը խորշերով շինիր, և նորան ծեփիր կուպրով ներսիցը և դրսիցը: Եւ այսպէս պիտի շինես նորան. տապանի երկայնութիւնը երեք հարիւր կանգուն, լայնութիւնը յիսուն կանգուն և բարձրութիւնը երեսուն կանգուն: Տապանին լուսամուտ շինես, և մինչև մի կանգուն կատարես նորան վերևիցը, և տա-

պանի դուռը կողմիցը դնես. ներքնատնով, միջնատնով և վերնատնով շինես նորան:

Մտիր դու և քո բոլոր տունը տապանի մէջ. որովհետև այս դարի մեջ քեզ տեսի արդար իմ առաջին: Ամեն մաքուր անասուններից քեզ համար եօթը եօթը հատ առնես՝ արու և նորա էգը. իսկ այն անասուններիցը, որ մաքուր չեն, երկու երկու հատ՝ արու և նորա էգը: Երկնքի թռչուններից էլ եօթը եօթը հատ՝ արու և էգ, բոլոր երկրի վերայ սերունդ ողջ մնալու համար...

...Եւ դու առ քեզ համար ամեն ուտելիքներից որ ուտվում են, և քեզ մօտ հաւաքիր որ քեզ ու նորանց համար ուտելիք լինեն...

...Որովհետև եօթը օրից յետոյ երկրի վերայ քառասուն օր և քառասուն գիշեր անձրև պիտի բերեմ:

Հեքիաթ է, թե իրականություն՝ մեր խնդիրը չէ: Օրինակը վերլուծենք՝ հաշվի առնելով արտակարգ իրավիճակները դիմագրավելու այսօրվա պահանջները:

Ժամանակին ստանալով ազդարարումը սպասվող աղետի մասին, իրազեկ լինելով վտանգի աղբյուրին, ժամկետներին, ընդգրկման չափերին, հնարավոր հետևանքներին՝ Նոյը միաժամանակ հրահանգավորում ստացավ անհրաժեշտ պաշտպանական միջոցառումների վերաբերյալ: Այսինքն՝ Աստվածաշնչի հենց առաջին էջերում մանրակրկիտ նկարագրված են ճգնաժամային կառավարման պաշտպանական հիմունքների այն հիմնական սկզբունքները, որ 21-րդ դարում ամրագրված են իրենց հզոր համարող երկրների բնակչության պաշտպանության հիմնադրույթներում.

- Վաղ նախազգուշացում.
- Իրազեկում.
- Ազդարարում.
- Տարահանում.
- Պատասպարում.
- Անհատական պաշտպանության միջոցներ:

Ազդարարման հետ ստանալով համապատասխան հրահանգավորումը (մինչևիսկ տապանի շինանյութը, չափերը, նույնիսկ պատուհանի տեղն ու դիրքը, տարահանվողների ընտրության և հաշվառման կարգը), և որդիներին ընդգրկելով «տարահանման հանձնաժողովի» մեջ՝ Նոյը կետ առ կետ իրականացրեց ուժեղ աղետներին դիմագրավելու մարդկության փրկության պաշտպանական պլանը: Եվ հաջողեց, որովհետև ականջալուր եղավ ու հետևեց պլանի Հեղինակի բոլոր հրահանգներին: Նույնիսկ, երբ իր հետախուզության տվյալներով (տես՝ «ագռավ, աղավնի, ձիթենու ճյուղ և չվերադարձած աղավնի») հաշվետվությունը ջուրը նահանջել էր, Նոյը տարահանման կետի հանգրվանը լքեց միայն համապատասխան հրահանգի առկայության պայմաններում:

Ուսուցողական դասընթաց լինելուց բացի, աստվածաշնչյան այս պատմությունը պարտավորեցնող խորհուրդ-պատգամ ունի: Փրկության պլանի Հեղինակն այնքան էլ պատահական չի ընտրել տարահանման վերջնակետը՝ փրկության ափը: Արարատ լեռից ու Արարատյան դաշտից է սկսվել մարդկության փրկության հետադետալին նորագույն պատմությունը:

Աստված փրկում է նրանց, ովքեր ցանկություն ունեն փրկվելու:

Հայաստանը, թեկուզ մեզ համար դրախտավայր է, սակայն տարիներ առաջ ֆրանսիացի փորձագետների մի խումբ, Հայաստանում կարճ ժամանակ աշխատելուց հետո, մեր երկիրն անվանեց «աղետների լաբորատորիա». երկրե-երկիր գնալու հարկ չկա, այստեղ կարելի է ուսումնասիրել բոլոր աղետները: Իսկ մենք երկար ու ձիգ դարեր ապրելով մեր երկրում, չէինք գիտակցում, որ դրախտում էլ կարող են լինել արտակարգ իրավիճակներ, աղետներ:

Սովետական երջանկահիշատակ տարիներին, երբ մեր հզոր ու լայնարձակ երկրում ոչ մի աղետ «տեղի չէր ունենում», չկար թմրամոլություն ու մարմնավաճառություն, մարդիկ երջանիկ անգիտության մեջ էին: Կար հզոր քաղաշտպանական համակարգ՝ ռմբապատարաններով ու հակազագերով, բյուրավոր ծառայողներով, որոնք մեզ հուսալիորեն պաշտպանելու էին հակառակորդի միջուկային հարձակումից: Քանի որ աղետ չկար, չկար նաև աղետներից պաշտպանվելու համակարգ: Քաղաշտպանական միջոցառումներից ամենալավը յուրացվել էր քողածածկումը: Վերակառուցումն ու Գլխնոստրեկան իբր ցրելու քողածածկած լուծումը:

Մինչ այդ՝ Աշխաբադի և Տաշքենդի ավերիչ երկրաշարժերին հաջորդել էին շքերթներն ու տոնական զեկույցները, քիմիական ու ճառագայթային ահավոր վթարների և դրանց հետևանքների մասին գրում էին միայն գաղտնի փաստաթղթերում: Ժողովրդին չէին իրազեկում, որ տրամադրությունը չընկնի: Առաջին հզոր ցնցումն ու սառը ցնցուղը Չեռնոբիլն էր: Էլի փորձեցին չքմեղանալ՝ իբր ոչինչ չի եղել. մայիսյան բոցավառ ողջույններով, համադետի հինգերորդ օրը, Կիևի կենտրոնական պողոտայով՝ փուչիկ-դրոշակներով հաղթական քայլում էր ճառագայթվող դավին անտեղյակ աշխատավոր բնակչությունը: Սակայն նույնիսկ խորհրդային անանցանելի սահմաններն անկարող եղան պարտակել անդրասահմանային այս ողբերգությունը:

Երկրորդը մեր Սպիտակն էր: Սովետական քաղաշտպանական ամենակարող մեքենան ոչ միայն պատրաստ չէր նման մասշտաբի աղետի, այլև չունեւ գործուն և իրատեսական պլաններ: Դրանք միայն թղթի վրա էին: Հյուսիսային Հայաստանն ամբողջությամբ փլատակների մեջ էր, իսկ Երևանում տեղյակ չէին արհավիրքի իրական չափերին: Հազարավոր մարդկանց կյանք կարելի էր փրկել, եթե արձագանքն անմիջապես ու պրոֆեսիոնալ լիներ: Փրկարարներն ունեն «24 ոսկե ժամ» հասկացությունը: Դրանից հետո կենդանի մարդ հանելու հավանականությունը նվազում է երկրաչափական պրոգրեսիայով: Երրորդ օրվանից հետո փրկվածների դեպքերը եկան հաստատելու ընդհանուր օրինաչափությունը: Փրկարարները սկսեցին ժամանել միայն երրորդ օրվանից: Ժամանեցին աշխարհի բոլոր կողմերից: Իսկ մենք նույնիսկ պրոֆեսիոնալ փրկարար չունեինք (ունեինք, ասենք՝ լեռնափրկարար, ջրափրկարար...): Հուսահատ ու վշտահար մարդիկ դարս-դարս քար ու բետոնը քանդում էին բահ ու քլունգով, կաթսայի կափարիչով ու շերեփով, մերկ ձեռքերով: Փլատակից հանած մարդուն առաջին օգնություն ցույց տալու հմտություններին բացարձակապես ոչ մեկը չէր տիրապետում: Չկար ընդհանուր դեկավարում, գործողությունների համակարգված ծրագիր: Աղետի գոտու արյունատար անոթները խցանված էին՝ բոլոր ճանա-

պարհները գերբեռնված էին. մարդկանց փրկության համար այդքան անհրաժեշտ ծանր տեխնիկան, կոունկները, կենսապահովման միջոցները տեղ չէին հասնում: Հազարավոր դիակներ անթաղ էին մնացել՝ դազաղ չկար:

Անգիտությունը, անտեղյակությունը, անկազմակերպվածությունը, ստույգ սպառնացող աղետին չպատրաստվելը շատ ծանր հետևանքներ ունեցան՝ տասնյակ հազարավոր զոհեր, եռապատիկ ավելի խեղվածներ ու հաշմանդամներ, խեղված ճակատագրեր, քարուքանդ քաղաքներ ու գյուղեր, կաթվածահար տնտեսություն, արտագաղթ: Երկրաշարժի վերքերը չբուժած՝ պայթեց պատերազմը՝ նոր զոհեր, վիրավորներ, հաշմանդամներ, անլույս ու անհույս չգոյություն, թմրամոլություն, պոռնկություն, գործազրկություն, զանգվածային արտագաղթ: Համոզված կարելի է ասել, որ խոսքի ազատության բացակայությունն իր որոշիչ դերը խաղաց խորհրդային տարիների աղետների չափերը բազմապատկելու գործում:

Չնայած ստեղծված ծանր իրավիճակին, նորանկախ երկրի ղեկավարությունը հստակ գիտակցում էր, որ աղետաշատ ու պատերազմող պետությանը հարկավոր է մի կառույց, որը կուսումնասիրի

«ԱՍԱՐԿԱԿԱՆ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՊԼԱՆԿՈՐՈՒՄ

Մինչ արտակարգ իրավիճակը (ռիսկի լրատվություն)

Ի՞նչ է իրենից ներկայացնում արտակարգ իրավիճակների հանրային իրազեկումը: Դա այն տեղեկատվությունն է, որն օգտագործում է հանրությունը՝ սեփական անվտանգության ապահովման համար:

Նախ, հարկավոր է մարդկանց մեջ սերմանել այն ընկալումը, որ ճգնաժամեր կարող են լինել: Առանց այդ գիտակցության մարդիկ լավ չեն պատրաստվում ճգնաժամին, և, հետևաբար, արձագանքը սկսում է մեռյալ կետից: Գրագետ նախապատրաստումն արդյունավետ ճգնաժամային կառավարման և հաղորդակցության առանցքային նախապայմաններից է:

Լավ տեղեկացված և գրագետ բնակչությունը մեծ պատասխանատվությամբ է արձագանքում իր սեփական անվտանգության աստիճանի բարձրացմանն ուղղված ամեն մի գործողության: Առանձին անձանց կամ խմբերի կողմից հրահանգներին կամ հանձնարարականներին հետևելը կախված է դրանք տվող կազմակերպության վարկից, հեղինակությունից, նրա նկատմամբ վստահության աստիճանից: Իսկ վստահությունը ձևավորվում է անընդհատ, այսպես ասած՝ խաղաղ պայմաններում: Հայտնի ասույթ կա՝ «Սուտասանի տանը հրդեհ ընկավ՝ ոչ ոք չհավատաց»: Սակայն միայն սուտ կամ թաքցրած տեղեկությունը չէ, որ կարող են մեծ վնասներ բերել:

1992 թվականին, ԱՄՆ-ում Էնդրյու փոթորկի ժամանակ կառավարման մարմինները ՉԼՄ-ների հետ լավ չաշխատեցին, և Բուշը ընտրություններում չանցավ: ԱՄՆ-ը, Ֆրանսիան, Ճապոնիան, Նորվեգիան, Հունգարիան և այլ երկրներ խոստովանել են, որ տարբեր առիթներով անհաջողության են մատնվել՝ իրենց սխալ լրատվական քաղաքականության հետևանքով կորցնելով ժողովրդի վստահությունն ու լրատվամիջոցների աջակցությունը:

սպասվող արտակարգ իրավիճակները, կմշակի դրանց դեմ պայքարի ծրագիր և կիրականացնի ու կհամակարգի այդ աշխատանքները:

1991 թվականի հուլիսին ստեղծվեց սեյսմիկ պաշտպանության ազգային ծառայությունը, իսկ դեկտեմբերին՝ արտակարգ իրավիճակների վարչությունը, այսօր՝ ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության Հայաստանի փրկարար ծառայությունը:

Արդյոք լուծվեցի՞ն խնդիրները՝ սոսկ այս կառույցները ստեղծելով: Ոչ: Այս և նմանատիպ կառույցների գործունեության կարևորագույն ուղղություններից է լրատվությունը, մարդկանց իրազեկելը, գիտելիք հաղորդելը, զգուշացնելը:

Մինչև արտակարգ իրավիճակը տեղեկատվությունը պիտի ներկայացնի.

1. ընդհանուր տեղեկություններ (կախված ԱԻ տեսակից) աղետի մասին, հնարավոր վնասները, ախտահարումները, հակազդման քայլերը, միջազգային փորձը.
2. ազդարարման համակարգերի իմաստն ու նշանակությունը (օրինակ՝ շշակ).
3. Նախնական անհրաժեշտ գործողությունները (օրինակ՝ մնալ տներում և հեռուստացույցն ու ռադիոն միացնել տեղական ալիքի վրա).
4. անհրաժեշտ պաշտպանական գործողությունների բնութագիրը.
5. հրահանգները, որոնք պիտի կատարվեն պատասպարման կամ տարահանման ժամանակ.
6. քարտեզները, որոնց վրա նշված են վթարների ընդգրկած շրջանակները, տարահանման ուղիները և նախատեսված կետերը:

Արտակարգ իրավիճակն առաջանալուց հետո (ճգնաժամի լրատվություն)

Հասարակական լրատվության պլանի կառուցվածքից՝

1. Նպատակ
 2. Ընդգրկված շրջանակները
 3. Տեղեկատվության տարածման քաղաքականություն
1. Հասարակական լրատվության պլանի նպատակները՝
 - Դուք ցանկանում եք մարդկանց տրամադրել նրանց անհրաժեշտ լիարժեք տեղեկատվություն:
 - Դուք ցանկանում եք մարդկանց մոտ նվազեցնել անորոշության զգացումը:
 - Դուք ցանկանում եք ձեր կազմակերպության համար ստեղծել

հուսալի, բարենպաստ հասարակական կարծիք:

- Հնարավոր է, որ դուք ցանկանում եք, օգտվելով արտակարգ իրավիճակներից, հաստատել նոր կապեր, կնքել նոր պայմանագրեր, համագործակցել նոր կազմակերպությունների հետ եւ այլն:
2. Ընդգրկված շրջանակներն ու կառուցվածքը՝ ծրագրի շրջանակները, կառուցվածքը՝ այն աղետներն ու վթարները, որոնց պիտի անդրադառնա ծրագիրը:
 3. Տեղեկատվության տարածման քաղաքականությունը՝ Հայաստանի փրկարար ծառայությունը որդեգրել է լրատվական այնպիսի քաղաքականություն, որը նախատեսում է արտակարգ իրավիճակներում բնակչությանը, զանգվածային լրատվության միջոցներին եւ կառավարությանը ապահովել լիարժեք, ժամանակին, ճիշտ, բաց եւ անկեղծ տեղեկատվությամբ:

Թաքցված կամ սուտ տեղեկատվությունը միայն ժամանակավոր «օգուտ» կարող է բերել, բայց արդյունքում՝ անխուսափելիորեն առավել մեծ վնաս կհասցնի:

Նախ, պետք է ճշտել՝

- տեղեկատվության տեսակներն ու ստացման աղբյուրները.
- այն միջոցները, որոնցով տեղեկատվությունը պիտի տարածվի.
- հավանական լսարանը, որին ուղղված պիտի լինի տեղեկատվությունը:

Լրատվական հոսքի կառավարումը

- միօրինակ եւ ոչ հակասական հաղորդագրության թողարկում.
- նախապես պայմանավորված ժամկետներում լրատվության թողարկում.
- հաստատել տեղեկատվության աղբյուրը.
- ստեղծել եւ պահպանել տեղեկատվության վստահելիությունն ու

արժանահավատությունն այնպես, որ այն դրականորեն ընդունվի տարբեր լսարանների կողմից.

- պրոֆեսիոնալ իմիջի ստեղծումը.
- ճշտապահության եւ իրազեկության մասին կարծիքի հաստատում.
- համոզիչ լրատվական քաղաքականության իրականացում տարբեր կազմակերպություններում.
- իրավիճակներ, երբ տեղեկատվությունը մասամբ պետք է թաքցնել կամ հետաձգել (օրինակ՝ գոհերի անունները չեն հրապարակվում, մինչեւ հարազատները չիրազեկվեն):

Լսարանը

- բնակչությունը եւ աղետի գոտու հարակից նրա ներկայացուցիչները, անկախ այն բանից՝ նրանք ուղղակի են տուժել, թե անուղղակի.
- գոհվածների հարազատները.
- կառավարման մարմինները՝ տեղական, տարածքային, պետական եւ միջազգային մակարդակներով.
- վթարի վայրում աշխատողներն ու նրանց ընտանիքի անդամները.
- այն նախարարություններն ու գերատեսչությունները, որոնք առնչվում են վթարի, նրա հետեւանքների եւ հակազդման հետ.
- գործարար աշխարհը, ներդրողներ, ապահովագրական, բաժնետիրական եւ այլ ընկերություններ.
- ՋԼՄ-ները՝ տեղական, հանրապետական, միջազգային.
- հարեւան երկրները.
- միջազգային կազմակերպություններ.
- միջպետական կազմավորումներ.
- ընդհանուր լսարան:

Տեղեկատվության տարածման միջոցները

- հեռուստատեսություն
- ռադիո
- օրաթերթեր, ամսագրեր, «Հարց եւ պատասխան տիպի լրատուներ», բրիֆինգային (տեսակետ) թերթեր, «եթե հարցնեն» (ստենդըբայ) տիպի հայտարարություններ
- ինտերնետ, էլեկտրոնային փոստ
- հեռուստատեքստ (տելետեքստ)
- հեռախոս (տեղեկատու), ֆաքս
- SMS հաղորդագրություններ
- սուրհանդակ
- գրքույկներ, բուկլետներ, օրացույցներ, տեղեկագրեր
- տեղեկատու եւ գովազդային վահանակներ
- Կենդանի հաղորդակցություն
- բրիֆինգ
- այցելություն
- ուղեկցում աղետի գոտի

Գնահատում՝ բացահայտեք 4 հիմնական գործոն.

- արդյո՞ք հաղորդագրությունը հասել է լսարանին.
- արդյո՞ք տվյալ հաղորդագրությունը մղում է գործողության.
- արդյո՞ք դա ձեր ուզած գործողությունն է .
- ինչ կփոխեիք՝ ապագա քայլերն ավելի արդյունավետ դարձնելու համար:

Աշխատանք բնակչության և լրատվամիջոցների հետ

Նախ կարճ ներկայացնենք արտակարգ իրավիճակներում լրատվության հիմնական սկզբունքները.

- ազատություն.

- ճշմարտություն.
- արժանահավատ (վստահելիություն).
- ժամանակին, օպերատիվություն.
- օբյեկտիվություն, չեզոքություն, անաչառություն.
- ճշգրտություն.
- ամբողջականություն.
- կոնկրետություն (անպայման փաստեր).
- կոռեկտություն.
- մշտական ու չընդհատվող (նախաձեռնությունը չպետք է կորցնել).
- մարդկային ու մարդասիրական գործունը:

Լրատվության առանձնահատկություններն արտակարգ իրավիճակներում բազմաթիվ են: Սրանցից մեկն էլ այն է, որ ավելի հավանական ու հնարավոր են դառնում հակասություններն ու կոնֆլիկտները հաղորդակցության տարբեր կողմերի միջև: Հակասություններ կարող են առաջանալ, օրինակ, կառավարման մարմինների ու ՋԼՄ ներկայացուցիչների միջև: Սովորաբար արտակարգ իրավիճակը լուսաբանելիս լրագրողները հակված են ուռճացնել, գույները խտացնել: Կառավարման մարմինները, ընդհակառակը, փորձում են նվազեցնել վտանգի չափերը: Լրագրողներն իրենց նյութերը պատրաստելիս փաստերը գունագարդում են ցայտուն, թեկուզ եզակի օրինակներով, շահարկումներ են թույլ տալիս, կառավարման մարմինները կարող են մեծ աղետը մատուցել որպես սովորական պատահար կամ դրա նման մի բան:

Այստեղից ծագում են որոշակի կոնֆլիկտներ: Կոնֆլիկտները հատկապես սրվում են կատարվածի մեջ մեղավորներ փնտրելու լրագրողների ճիգերից, տարբեր գերատեսչությունների կամ ղեկավարների պատասխանատվության աստիճանը ճշտելիս: Կոնֆլիկտներ կարող են ծագել նաև փորձագետների ու լրագրողների, տարբեր փորձագետների միջև և այլն:

Փորձենք մի քանի խորհուրդ տալ կառավարման մարմինների ներկայացուցիչներին՝ ՋԼՄ-ների հետ աշխատելիս:

Նախ, լավ հարաբերություններ հաստատել լրատվամիջոցների առանցքային ներկայացուցիչների հետ՝ տնօրեններ, գլխավոր խմբագիրներ, լուրերի բաժինների տնօրեններ, լուրերի բաժինների խմբագիրներ, լրագրողներ: Հետո պետք է պարզել, թե ինչպես կարող են լրատվամիջոցներն օգնել Ձեզ և Դուք ինչպես կարող եք օգնել նրանց: Հարկավոր է նաև ապահովել լրատվամիջոցների ներկայացուցիչների մուտքը տեղեկատվության դաշտ, իրազեկ լինել ՋԼՄ ներկայացուցիչների պահանջներին ու գործողություններին, բաց պահել կապի միջոցները նրանց համար:

Համաշխարհային փորձը ցույց է տալիս, որ ՋԼՄ-ները կարող են ներկայացնել հետևյալ հարցադրումները.

- Ի՞նչ է պատահել.
- ո՞վ է հայտնվել ազդեցության գոտում.
- Ի՞նչ է դա նշանակում.
- ո՞րն է միջադեպի պատճառը՝ պայթյուն, սովորական հարձակում, քիմիական հարձակում, հոգեբանական հարձակում.
- ո՞րն է միջադեպի փաստացի վայրը.
- սկսվե՞լ են արդյոք որոնողական և փրկարարական աշխատանքները.
- կա՞ն վիրավորներ և մահացածներ.
- եթե կան մահացածներ՝ քանի՞սն են.
- եթե կան վիրավորներ՝ քանի՞սը, ի՞նչ տեսակի, որքանո՞վ է լուրջ.
- Ի՞նչ վիճակում են նրանք.
- Ինչ-որ մեկը պատասխանատվություն ստանձնե՞լ է.
- արդեն որոշվե՞լ է վնասի չափը.
- Ի՞նչ է ձեռնարկվել միջադեպից հետո՝ դրա կրկնությունը կանխելու համար.
- անվտանգության ի՞նչ միջոցներ են արդեն ձեռնարկվել.
- Ի՞նչ է արվում անվտանգության միջոցառումները մեծացնելու

ուղղությամբ.

- ինչո՞ւ դրանք նախապես չկային.
- մահացածների ինքնությունը հաստատվա՞ծ է:

Մինչ պատասխանելը հարկ է նաև տիրապետել լրագրողների հետ շփվելու հիմնական կանոններին: Դրանք են՝ լինել պարզ, բայց ոչ՝ հասարակ, նախապատվություն չտալ որևէ մեկ լրագրողի կամ լրատվամիջոցի, հիմնական մտքերը պարզեցնել և կրկնել, խոհերի մեջ չընկնել, ենթադրություններ չանել, առավել ևս՝ չստել, պետք չէ ասել՝ «Սա մամուլի համար չէ», լրագրողներին լավ վերաբերվել: Լրագրողների հետ խոսելիս հիշեք՝ ում հետ եք խոսում և ինչ ենթատեքստով է տվյալ միջադեպը մեկնաբանվելու, որքանով է կարևոր ու անհետաձգելի հարցազրույցը, նաև մի զլացեք հայտնել Ձեր պատրաստակամությունը՝ հետագայում էլ, անհրաժեշտության դեպքում պատասխանել հարցերի:

Միջազգային փորձագետները խորհուրդ են տալիս ՁԼՄ-ների հետ խոսելուց առաջ ինքն իրեն տալ հետևյալ հարցերը.

- կարո՞ղ եք պատասխանել՝ ով, ինչ, երբ, որտեղ, ինչու, ինչպես հարցերին.
- միջադեպի այս փուլում ի՞նչ տիպի մարդկային զգացմունքների հետ գործ ունեք.
- եթե կան վիրավորներ, արդյոք ազգականները տեղակացվա՞ծ են.
- ի՞նչ վիճակում են տուժածները.
- ի՞նչ տեղեկություն կարող եք տալ՝ առանց հետաքննությանը վնասելու.
- արդյոք որոշվե՞լ է վնասի գումարային չափը.
- արդյոք ուղերձներն ու տեղեկությունները լավ համակարգվա՞ծ են ներգրավված բոլոր գերատեսչությունների հետ.
- արդյոք բոլոր գերատեսչությունները խոստ՞ում են մեկ ձայնով.
- որո՞նք են վարքագծի կանոններն այն աշխատակիցների համար, որոնք ՁԼՄ-ներին կհանդիպեն փողոցում.

- ի՞նչ տեղեկություններ կարող եք հաղորդել փրկարարական և վերականգնման աշխատանքների մասին.
- նախկինում մանատիպ միջադեպեր եղե՞լ են:

Ի՞նչ անել, երբ հայտնվում են լրագրողները.

- չսպառնալ.
- ուղեկցել լրագրողներին ձեր ընտրած վայրն այնպես, որ չխանգարեն գործողությունների ընթացքին.
- համագործակցել նրանց հետ՝ հանձնարարականների շրջանակում.
- անկեղծ լինել հարցերին պատասխանելիս.
- համոզվեք, որ նրանք պաշտպանված են և անվտանգ վայրում են. Ահա, այսպիսի հարցերի պատասխանելուց հետո միայն կարելի է վստահ գնալ հարցազրույցի:

Հարցազրույց

Հարցազրույցի հաջողությունն անմիջականորեն կախված է ձեր պատրաստվածությունից, ձեր խոսքը ձևակերպելու ունակությունից և հարցազրույցի ընթացքում վերահսկման աստիճանից: Մի մտածեք, թե հարցազրույցը մի խոսակցություն է, որ կարող եք «շտապ, ձեռի հետ տալ»: Ընդհակառակը, այն դիտարկեք որպես հետազոտություն, նախապատրաստություն և ջանասիրություն պահանջող, ինչու չէ, նաև լավ ներկայանալու հնարավորություն տվող միջոցառում:

Նախապատրաստվելով հարցազրույցի, որոշե՞ք՝ որն է այն ամենակարևոր տեղեկությունը, որը պետք է հաղորդեք, ինչ եք ուզում և ինչ չեք ուզում ասել, արդյոք դուք հարցազրույց եք տալիս որպես ձեր կազմակերպության ներկայացուցիչ: Պետք է փորձեք հիմնականում կանխատեսել նաև հարցազրույցում տրվող հարցերն ու բարձրացված խնդիրները, պատրաստ լինել կարճ, հիշվող, դրական ուղերձներով պատասխանել դրանց: Հարցազրույցի ժամանակ կրկնե՞ք ձեր ուղերձը նորից ու նորից, որպեսզի մեծացնեք լսարանի կողմից դրա ընկալումը:

Հարցազրույցի ժամանակ պետք է լինել հանգիստ, վստահ, մտածել, հետո միայն խոսել, խուսափել հապավումներից կամ տերմիններից, որոնք այնքան էլ ծանոթ չեն հասարակությանը, ասել այն, ինչում վստահ եք, չզբաղվել պատասխանի գույշակությամբ, այլ խոստանալ պարզել պատասխանը և տեղեկացնել լրագրողներին ավելի ուշ, խուսափել քաղաքական հարցերից կամ քննարկումներից, չտալ այնպիսի տեղեկատվություն, որի մասին չէիք ցանկանա, որ իմանան, չվիճել, լինել հաստատուն, բայց քաղաքավարի:

Որպեսզի հարցազրույցն ավելի արդյունավետ լինի, աշխատեք խոսել միայն փաստերով, ենթադրություններ մի արեք, թեմայից մի շեղվեք: Հիշե՞ք, երբ ասում եք «Առանց մեկնաբանության», նույնն է, թե ասե՞ք՝ «Ես թաքցնում եմ»: Իսկ եթե սխալ տեղեկություն է սպրդում որևէ կողմից՝ ուղղեք անճշտությունները, սակայն մի կրկնեք սխալ տեղեկություն պարունակող հարցերը:

Գոյություն ունեն նաև այլ կանոններ, որ մշակվել են երկար տարիների միջազգային փորձն օգտագործելով: Փորձագետները պնդում են, որ ուրիշների մեղադրելը երբեք լավ բանի չի բերում, դրա փոխարեն պետք է խոսել միայն այն ոլորտից, որին տիրապետում եք: Կան նաև ճակատագրական սխալներ. սրանցից առաջինը ստեղծվել է: Սա կարող է ինչ-որ մի պահի օգուտ բերել, սակայն հետո այնպես կվարկարեկի, որ կյանքը չի հերիքի սխալն ուղղելու: Պակաս վնասաբեր չեն անպատրաստվածությունը, պլանի և ուղերձներ կատարելու հմտության բացակայությունը:

Մամուլի ասուլիս

Մամուլի ասուլիսների հաճախականությունը և ժամանակը կախված է ճգնաժամի բնույթից, դրա ինտենսիվությունից, տարածվածությունից և այլն:

Մամուլի ասուլիսը մի հնարավորություն է՝ պարզելու, թե ինչպես են ՁԼՄ-ներն ընկալում ճգնաժամը, վերացնելու թյուրիմացությունները, ցուցադրելու կարեկցանք և հանդես գալու որպես ճգնաժամի վերաբերյալ ամբողջական և թարմ տեղեկատվության աղբյուր:

Մինչ ասուլիսը պարզեք, թե ով է մասնակցելու: Աշխատեք ներգրավել միայն նրանց, ովքեր ունեն ճգնաժամի մասին գիտելիքներ և ովքեր պատասխանատու են ռազմավարական որոշումների համար և դրանով իրավասու են իշխանությունների անունից հայտարարություններ անելու: Մի ներգրավեք մեծ թվով մարդկանց:

Ընտրեք մեկ պատասխանատուի և հաղորդակցության հմտություններ ունեցող մարդու, որը կղեկավարի մամուլի ասուլիսը: Հստակ որոշեք՝ երբ է սկսվելու և երբ է ավարտվելու ասուլիսը:

Ասուլիսը սկսեք կարճ ներածական հայտարարությունից, որտեղ ներկայացվում է, թե ինչ է տեղի ունեցել, ինչպես են արձագանքել իշխանությունները, ինչ որոշումներ են ընդունվել, ինչ ռեսուրսներ են տեղաբաշխվել և ինչ են կարևորում իշխանությունները տվյալ պահին: Այնուհետև ազատ դաշտ է բացվում հարցերի համար:

Ասուլիսից հետո պետք է ժամանակ հատկացվի առանձին հարցազրույցների, օրինակ՝ հեռուստաընկերությունների և ռադիոյի համար: Եթե ոլորտի պատասխանատուները հարցազրույցի ժամանակ չունեն, դուք կարող եք կիրառել հետևյալ մոտեցումը. եթե ՁԼՄ-ները համաձայն են, կարելի է կազմակերպել մեկ հարցազրույց, տեսագրել այն, այնուհետև՝ բաժանել բոլոր ՁԼՄ-ներին: Սակայն այս մոտեցումը պետք է ավելի շուտ բացառություն, այլ ոչ թե կանոն լինի: Փորձեք ժամանակ գտնել բոլոր լրատվամիջոցների համար:

Հոգեբանական պատրաստություն

Բնակչության բարոյահոգեբանական նախապատրաստումը արտակարգ իրավիճակներում գործելու կարևոր պայման է:

Արտակարգ իրավիճակները, որոնցում կարող է հայտնվել ցանկացած մարդ, որպես կանոն, նրա մեջ առաջացնում են հոգեբանական ու հուզական լարվածություն: Ոմանց մեջ դա ուղեկցվում է ներքին կենսական պաշարների մոբիլիզացումով, մյուսների մեջ՝ աշխատունակության նվազումով կամ նույնիսկ խախտումով, առողջության վատթարացումով, ֆիզիոլոգիական ու հոգեբանական սթրեսային երևույթներով: Դա կախված է օրգանիզմի անհատական առանձնահատկություններից, աշխատանքի ու դաստիարակության պայմաններից, տեղի ունեցող իրադարձությունների մասին իրազեկությունից և վտանգի աստիճանը հասկանալուց:

Բոլոր դժվար իրավիճակներում վճռական դեր են խաղում մարդու բարոյական կոփվածությունն ու հոգեկան վիճակը: Ծգնաժամի պահին սրանք են որոշում գիտակցված, վստահ ու շրջահայաց գործողություններին պատրաստ լինելը: Այնպես որ, ճգնաժամային հաղորդակցություն իրականացնելիս չի խանգարի նաև տեղյակ լինել հոգեբանությանը:

Տարերային աղետները, խոշոր վթարներն ու համաղետները (կատաստրոֆները), դրանց ողբերգական հետևանքները մարդկանց մեջ առաջացնում են մեծ հուզական գրգռվածություն, պահանջում բարձր բարոյահոգեբանական դիմացկունություն, տոկունություն ու վճռականություն, տուժածներին օգնություն ցույց տալու, ոչնչացող նյութական արժեքները փրկելու պատրաստություն:

Ավերածությունների և ամայացման ծանր պատկերը, կյանքին անմիջական սպառնալիքը բացասաբար են ներգործում մարդու հոգեկանի վրա: Որոշ դեպքերում կարող են խախտել կանոնավոր մտածելու ընթացքը, թուլացնել կամ խապառ բացառել ինքնավերա-

հսկումը, ինչը հանգեցնում է անհիմն ու անկանխատեսելի գործողությունների:

Վթարների հետևանքների վերացման փորձը վկայում է, որ արտակարգ իրավիճակները կարող են մարդուն դրդել այնպիսի գործերի ու արարքների, որոնք սովորական պայմաններում նա չէր համարձակվի անել:

Հոգեբանորեն անպատրաստ, չկոփված մարդկանց մեջ երևան են գալիս երկյուղի զգացում և վտանգավոր տեղից փախչելու ձգտում, մյուսների մեջ՝ մկանների անզգայացումով, թմրությամբ ուղեկցվող հոգեբանական շոկ, խանգարում: Այդ պահին խախտվում է կանոնավոր մտածողության կարողությունը, թուլանում կամ լրիվ կորչում է զգացմունքներն ու կամքը վերահսկելու գիտակցությունը: Նյարդային գործընթացները (գրգռվածություն կամ արգելակում) տարբեր կերպ են դրսևորվում: Ոմանց բիբերը լայնանում են, խախտվում է շնչառությունը, սրտխփոցը սկսում է արագանալ, ծայրանդամների արյունատար անոթների կծկում է առաջանում, հայտնվում է սառը քրտինք, թուլանում են մկանները, փոխվում է ձայնի տեմբրը, իսկ երբեմն էլ կորչում է խոսելու ունակությունը: Հայտնի են նույնիսկ մահվան դեպքեր՝ սրտանոթային համակարգի աշխատանքի կտրուկ խախտման հետևանքով հանկարծակի ուժեղ վախից:

Այսպիսի վիճակը բավական երկար է տևում՝ մի քանի ժամից մինչև մի քանի օր: Երկրաշարժերի ու վթարների հետևանքները վերացնելիս երբեմն տեսնում ենք այնպիսի մարդկանց, որոնք գտնվում են հոգեկան ծանր վիճակում, կարող են երկար ժամանակ աննպատակ թափառել բնակավայրի ավերակներում:

Վտանգի առաջացման անսպասելիությունը, տարերային աղետի կամ վթարի բնույթի ու հնարավոր հետևանքների, այդ իրավիճակում վարքի կանոնների չիմացությունը, տարերքի դեմ պայքարի փորձի և հմտությունների բացակայությունը, թույլ բարոյահոգեբանական պատրաստվածությունը՝ այս ամենը մարդկանց նման վարքի պատճառ են:

Ասեմք, որ հաղորդակցման ձևերից մեկն էլ ներքին հաղորդակցությունն է: Կոլեկտիվների՝ ձեռնարկությունների, կազմակերպությունների և հիմնարկությունների, կրթական ու մշակութային օջախների ներսում նույնպես պետք է իրականացնել հաղորդակցություն, կոլեկտիվի բոլոր անդամներին տեղյակ պահել, թե ինչ վտանգներ կան, որից ինչպես խուսափել, ինչպես կազմակերպել ինքնօգնություն ու փոխօգնություն և այլն: Սա մեծապես կնպաստի հասարակության ընդհանուր տեղեկացվածության, այսինքն՝ իրազեկվածության ու պաշտպանվածության բարձրացմանը:

Ի՞նչ անել մարդկանց ճնշված կացությունից խուսափելու համար

Առաջին. պետք է հաշվի առնել, որ ծանր հոգեկան ցնցում ապրած մարդն ավելի արագ է վերականգնում հոգեկան հավասարակշռությունը, եթե նրան ընդգրկում են որևէ ֆիզիկական աշխատանքի մեջ և ոչ մենակ, այլ խմբի կազմում:

Երկրորդ. մարդու վրա բացասական ներգործությունը թուլացնելու համար անհրաժեշտ են արտակարգ իրավիճակներում գործելու մշտական պատրաստություն, հոգեկան կայունության ձևավորում, կամքի դաստիարակում: Ահա ինչու հոգեբանական պատրաստության հիմնական բովանդակությունը անհրաժեշտ հոգեբանական հատկանիշների մշակումն ու ամրապնդումն է: Այստեղ գլխավորն ուսուցման առավելագույն մերձեցումն է իրական այնպիսի պայմաններին, որոնք կարող են ստեղծվել կոնկրետ տարածաշրջանում, բնակավայրում կամ օբյեկտում: Հատկապես կարևոր է ինքնատիրապետում, սառնասրտություն, բարդ ու վտանգավոր իրավիճակում սթափ մտածելու կարողություն դաստիարակելը: Այս հատկությունները մարդկանց մեջ սոսկ խոսքով մշակելն անհնար է: Միայն պրակտիկան ու կրկին պրակտիկան կօգնի ձեռք բերել հուզականային

փորձ, անհրաժեշտ հմտություններ և հոգեբանական կայունություն: Ահա թե ինչու բնակչության, առավել ևս՝ կազմավորումների (ստորաբաժանումների) անձնակազմերի հետ պարապմունքներ անցկացնելիս պետք է տալ անհրաժեշտ գործողությունների ոչ միայն բանավոր նկարագրությունը, չսահմանափակվել կինո և տեսաֆիլմերի ցուցադրությամբ, այլև նրանց նեջ պարտադիր մշակել այն փրկարարական աշխատանքների հնարներն ու եղանակները, որոնց, ամենայն հավանականությամբ, հարկ կլինի հանդիպել տվյալ տեղանքում: Ցանկացած հմտության մշակման հիմքում ընկած են կոնկրետ գործողությունների բազմակի գիտակցական կրկնությունը, անհրաժեշտ վարժությունների կատարումը:

Երրորդ. հատուկ նշանակություն է ստանում կոլեկտիվների բոլոր աշխատակիցների տոկոսային, հոգեբանական լարվածության, ինքնատիրապետման, առաջադրված խնդիրների կատարման անշեղ ձգտման, փոխօգնության ու փոխգործողության բարձրացման պատրաստումը:

Այսպիսի պատրաստումը պետք է իրականացնել շերտավորված կերպով՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր կազմավորման դերակատարումը և այն իրադրությունը, որին կարող է բախվել տվյալ կոլեկտիվը: Պատրաստվածության հասնելու լավագույն միջոցն ուսումնավարժությունն է: Ողբերգական իրադարձությունների վերացման փորձը, որոնցում կենտրոնացվել են հասարակության հսկայական հոգևոր, մտավոր և նյութական պաշարները, պետք է լայնորեն օգտագործվի արտակարգ իրավիճակներում գործողությունների բնակչությանը նախապատրաստելու պարապմունքներում:

Պետք է հիշել, որ մարդկանց հոգեբանական նախապատրաստման մակարդակը կարևորագույն գործոններից մեկն է: Փոքրագույն շփոթվածությունն ու վախի դրսևորումը, հատկապես վթարի կամ աղետի ամենակզբում, տարերային աղետի զարգացման պահին կարող են հանգեցնել ծանր, իսկ հաճախ էլ անուղղելի հետևանքների: Սա առաջին հերթին վերաբերում է պաշտոնատար անձանց, որոնք

պարտավոր են կոլեկտիվի մոբիլիզացնող անհապաղ միջոցներ ձեռք առնել, ընդ որում՝ ցույց տալով անձնական կարգապահություն ու ինքնագույնություն: Հենց իր ուժերին, կոլեկտիվի ուժերին ու հնարավորություններին հավատ չընծայելն է կաթվածահար անում կամքը:

Այսպես, 1985թ. «Վոստոկ» կայանում (Անտարկտիդա) ձմեռելու ժամանակ արտակարգ պատահար տեղի ունեցավ. այն պահին, երբ դրսում ջերմաստիճանն ընկավ մինչև 70 աստիճան սառնամանիք, այրվեց դիզել-էլեկտրակայանը: Չմեռողներից պահանջվեց ֆիզիկական, բարոյական և մտավոր ուժերի առավել լարվածություն: Արշավախմբի ղեկավարը շփոթվեց, գլուխը կորցրեց, և այստեղ հայտնվեց լիդեր՝ հորատողների բրիգադի վարպետը: Նա ստանձնեց ղեկավարելու պարտականությունը: Մարդ, որ մինչ այս դեպքը սովորական աշխատող էր, ոչնչով չէր առանձնանում: Միայն արտակարգ իրավիճակը նրա մեջ լուսավորեց կամային, վճռական բնավորությամբ մարդուն, որի հետևից կոլեկտիվը գնաց:

Խուճապի կանխումը

Խուճապը մարդկանց խմբին համակող երկյուղի զգացում է, որն այնուհետև փոխանցվում է շրջապատողներին և վերաճում անկառավարելի գործընթացի: Մարդկանց մեջ կտրուկ բարձրանում է տեղի ունեցածի հուզական ընկալումը, նվազում իրենց արարքների (վարքի) համար պատասխանատվությունը: Մարդը չի կարողանում բանականորեն գնահատել իր վարքը և ճիշտ ըմբռնել ստեղծված իրադրությունը: Այսպիսի մթնոլորտում բավական է մեկն աղետի շրջանից փախչելու միտք կամ ցանկություն հայտնի, որ մարդկային զանգվածը սկսի կուրորեն նրան հետևել:

Խուճապ առաջանալուն նպաստում է ժամանակին ու հավաստի տեղեկատվության բացակայությունը: Այս բացն անմիջապես լրացվում է շինծու լուրերով, ասեկոսեներով ու «ակամատեսների» պատմություններով:

Ի՞նչ է հարկավոր հակադրել խուճապին

Աղետի, վթարի դեպքում բնակչության խուճապային տրամադրությունների դեմ պայքարի լավագույն միջոցներից մեկը նրան տեղի ունեցածի մասին հավաստի, համոզիչ ու բավականաչափ լրիվ ինֆորմացիա հաղորդելն է, վարքի կանոնները հիշեցնելը և ձեռնարկվող միջոցների վերաբերյալ պարբերաբար տեղեկատվությունը:

Ահա մի օրինակ: 1988 թվականի հունիսի 4-ին, ժամը 9.00-ին, Արզամաս-1 կայարանի մոտ գծանցում տեղի ունեցավ պայթուցիկ նյութեր փոխադրող երկու վագոնների հզոր պայթյուն: Քաղաքի վրա կախվեց հսկայական սև «ամպ»: Այդ ամենը բնակիչներին ցնցեց: Բայց ուղիղ 17 րոպե անց քաղաքի քաղապաշտպանության պետի՝ քաղաքի ղեկավարի նախագահ Ի. Սկյարովի կարգադրությամբ տեղական ռադիոյով տեղի ունեցածի մասին հաղորդեցին առաջին ինֆորմացիան: Այնուհետև հաղորդումները կանոնավորապես կրկնվեցին, մարդկանց պարզաբանեցին իրադրությունը, օգնության համար նրանց դիմեցին: Նույնիսկ խուճապի մի փոքր ակնարկ ոչ մի տեղ չնկատվեց:

Մի այլ օրինակ: 1990 թվականի սեպտեմբերի 12-ին Ուստ-Կամենոգորսկի միջուկային վառելիքի գործարանում (բերիլիումի արտադրություն) պայթյուն տեղի ունեցավ: Սակայն վթարի մասին քաղաքի քաղապաշտպանության շտաբ ոչ ոք չազդարարեց: Ժամանակն անցնում էր, իսկ բնակչությունն անտեղյակ էր: Լուրեր և ասեկոսեներ տարածվեցին: Եվ միայն երկուսուկես ժամ հետո ՔՊ շտաբի պետն, իր վրա վերցնելով հետևանքների պատասխանատվությունը, չսպասելով ղեկավարության հրամանին, որը շփոթվել էր, ռադիոյով հաղորդեց աղետի դեպքում օգտագործելու համար նախօրոք պատրաստած տեքստը: Բայց այդ ինֆորմացիան տվյալ իրավիճակին չէր համապատասխանում: Քաղաքից հարյուր կիլոմետր հեռու կոմբայնավարները, լսելով այդ հաղորդումը, թողեցին մեքենաները՝ իրր փրկվե-

Ինչպես ցույց է տալիս տարերային ու տեխնաժին աղետների, խոշոր վթարների հետևանքների վերացման փորձը՝ սա ոչ միայն մարդկանց անիրագրելիության, այլև՝ արտակարգ իրավիճակներում գործելու նրանց ցածր պատրաստության, հոգեբանական կոփվածության բացակայության հետևանք է: Մարդկանց մեջ միշտ էլ գտնվում է թույլ անձնավորություն՝ խուճապարար (պանիկյոր): Նրան նույնիսկ աննշան վտանգը թվում է չափազանցված, վիթխարի: Երևակայության պտուղներն իրականությունը դուրս են մղում: Այդ պատճառով հաճախ ասում են. «Վախեցողի աչքին լույս ուղտ կերևա»:

Խուճապի առիթ կարող է ծառայել մարդկանց ծայրահեղ հոգնածությունը, երբ նրանք երկար ժամանակ մնում են անգործության, անտեղյակության, լարված սպասումների մեջ: Պակաս դեր չի խաղում գիտակցական ակտիվության խիստ ցածր տոնուսը (կորովը): Այն տագնապալից իրավիճակում անհատին ճիշտ վարք դրսևորելու անընդունակ է դարձնում: Իսկ բարձր հուզական գրգռվածությունը և երևակայության ակտիվացումը խթանում են իմպուլսիվ (մղումնային), աննպատակահարմար գործողությունները: Դա հաճախ պատահում է անսպասելի և հանկարծակի վրա հասնող վտանգի ժամանակ:

Վախի և խուճապի կարող են հանգեցնել և՛ կազմակերպվածության, և՛ կարգուկանոնի բացակայությունը, ղեկավարման թուլացումը, կառավարումը կորցնելը, մարդկանց միջև անվստահությունը, վատ փոխհարաբերությունները, կոլեկտիվի անջատվածությունը:

Ամեն դեպքում անհատական վախը սկզբնային է, խմբային վախի համար այն նախադրյալ է, հող և կախված է հուզական ընկալունակությունից, կայունությունից: Խուճապով համակված կոլեկտիվն, ըստ էության, դադարում է կոլեկտիվ լինելուց, կորցնում է իր հատկանիշները:

լով ռադիոակտիվ ամպից: Հարկ եղավ նոր տեքստ պատրաստել: Անցավ ևս մեկ ժամ, այդ ընթացքում ամպի մեջ բերիլիումի խտությունը հարյուր անգամ գերազանցում էր թույլատրելի սահմանը: Իսկ երեխաների մի մասը դպրոցից վերադառնում էր, մյուսները գնում էին երկրորդ հերթի դասերի:

Խուճապը կանխելու համար, պետք է արտակարգ իրավիճակի հենց սկզբից տեղի ունեցածի մասին մարդկանց պատմել ամբողջ ճշմարտությունը: Ինֆորմացիան պետք է պարբերաբար կրկնել: Անհրաժեշտ է ոչ միայն պատմել ու պարզաբանումներ տալ փրկարարական աշխատանքների ընթացքի մասին, այլև պարտադիր դիմել բնակչությանը՝ նրան տարերային աղետի կամ վթարի հետևանքների ընդհանուր վերացման գործին ներգրավելու խնդրանքով: Ամեն մարդ պետք է այդ կարևոր իրադարձություններին իրեն մասնակից զգա:

Իսկ եթե, այդուհանդերձ, խուճապ է առաջացել. ինչպե՞ս վարվել, ի՞նչ անել: Հարկավոր է խուճապն անհապաղ վճռականորեն կանխել: Եվ ցանկալի է հնարավորինս շուտ, երբ այն դեռ մակերեսային բնույթ ունի, մեծ զանգվածների չի համակել ու ենթակա է արագ վերացման:

Դրա համար առաջին հերթին պետք է մարդկանց ուշադրությունը, թեև ուղևոր ոչ երկար ժամանակով, շեղել երկյուղի աղբյուրից կամ խուճապի հարուցիչից: Մարդկանց հնարավորություն տալ, որ մի պահ վախից ուշքի գան և փորձեն ամբոխի կառավարումը վերցնել իրենց ձեռքը: Ձանալ մարդկանց ուշադրությունը խուճապարար «լիդերի» գործողություններից շեղել մի այլ՝ սթափ խորհող, սառնասրտությամբ օժտված մարդու վրա: Այստեղ պիտի տեղ գտնեն կամային բնավորությամբ իշխող ու բարձրաձայն հրամանները:

Հենց որ այդ ամենն անցնի, պետք է բոլորին անհապաղ ընդգրկել վտանգի դեմ պայքարի մեջ: Սովորաբար, երբ վախի առաջին զգացումն անցնում է, մարդկանց մեծ մասի մեջ նկատվում է բարձր ակտիվություն, ասես իր մեղքը քավելու ձգտում: Հենց սա էլ պիտի օգտագործել բոլորին փրկարարական աշխատանքների մեջ ներգրավելու

համար՝ յուրաքանչյուրին հանձնարարելով կոնկրետ տեղամաս:

Եթե, այնուամենայնիվ, խուճապը համակել է զգալի թվով մարդկանց, այդ ժամանակ ինչպե՞ս վարվել: Նման դեպքերում անհրաժեշտ է նրանց բաժանել ավելի փոքր խմբերի, որոնցից յուրաքանչյուրին սանձելը զգալիորեն դյուրին կլինի:

Մի կարևոր հանգամանք ևս. դա տեղական վարչակազմի (ադմինիստրացիայի) բոլոր կարգի ղեկավարների, պատգամավորների և մյուս հայտնի ու հարգարժան մարդկանց շփումն է այն մարզի, համայնքի, քաղաքի բնակչության հետ, որտեղ տեղի է ունեցել տարերային աղետը կամ վթարը:

Չանգվածային լրատվության միջոցները

Արտակարգ իրավիճակներում լրատվության կազմակերպման առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ զանգվածային լրատվության միջոցները, իրենց բոլոր հնարավորություններով, կարող են և պետք է ծառայեն միշտ նույն նպատակին՝ մարդկանց կյանքի և առողջության պահպանմանը: ՉԼՄ ներկայացուցիչները կարծես դառնում են այս կառույցների հասարակայնության հետ կապերի ծառայության աշխատակից: ՉԼՄ-ները պետք է գիտակցեն իրենց գործի կարևորությունը և խնդրին մոտենան ամենայն պատասխանատվությամբ: Նրանց ճիշտ և օպերատիվ տեղեկատվությունը կարող է լինել փրկություն, վկան՝ դպրոցահասակ աղջնակի պատմությունն է:

Փրկության նախապայման

2004 թ. դեկտեմբերի 26-ին Հարավարևելյան Ասիայում՝ Հնդկական օվկիանոսում տեղի ունեցած հզոր երկրաշարժի առաջացրած ցունամիլն իսկեց ավելի քան 230 հազար մարդու կյանք:

Այս աշխարհացունց աղետը ստիպեց ոչ միայն ցավակից լինել, այլև դասեր քաղել: Ու լավագույն դասը տվեց իր դպրոցական դասը սերտած 11-ամյա մի աղջնակ: Ազգությամբ անգլուհի, դպրոցական Թիլլի Սմիթն այդ ժամանակ իր ընտանիքի հետ հանգստանում էր Թաիլանդում: Աղջնակը նահանջող ծովից ճանաչում է ցունամիի նախանշանները և վերահաս աղետի մասին նախազգուշացնում իր ծնողներին: Նրանք իրենց հերթին այդ մասին հայտնում են հյուրանոցի տնօրինությանը, ինչից հետո ծովափն արագորեն ազատվում է հանգստացողներից, որոնք դրա շնորհիվ կարողանում են փրկվել:

Այստեղ կրկին հիշենք ներքին հաղորդակցության դերը՝ հատկապես կրթական օջախներում:

ԱՄՆ-ի նախկին նախագահ Բիլ Կլինթոնը, որպես ցունամիի հետևանքների վերացման գծով ՄԱԿ-ի հատուկ դեսպանորդ, 2005 թ. նոյեմբերին Նյու Յորքում հանդիպել է փոքրիկ հերոսուհուն: Կլինթոնի խոսքերով՝ այս պատմությունը ևս մեկ անգամ ապացուցում է, թե որքան կարևոր է

աղետների մասին երեխաների և երիտասարդների իրազեկվածության մակարդակը բարձրացնելը: Բոլոր երեխաները պետք է իմանան, թե ինչ է անհրաժեշտ անել աղետի դեպքում: Թիլլիի պատմությունը մի փոքրիկ հիշեցում է այն մասին, որ կրթությունը կարող է որոշիչ դեր խաղալ կյանքի և մահվան պայքարում:

Անգլիացի աղջնակը ցունամիի մասին իմացել էր Թաիլանդ մեկնելուց ընդամենը երկու շաբաթ առաջ, դպրոցի աշխարհագրության դասին: Աղջիկը պատմում է, որ իր մայրը չէր պատկերացնում, թե ինչ է կատարվելու ծովափին, որովհետև նա երբեք չէր լսել ցունամիի մասին և չգիտեր, թե ինչպես պետք է վարվել: Այժմ Թիլլին ինքն է համոզվել, թե որքան կարևոր է իրազեկված լինելը. «Ես շատ ուրախ եմ, որ կարողացա փրկվել ցունամիից և տխրում եմ այն մարդկանց համար, ովքեր աղետի զոհ դարձան: Հուսով եմ, որ իմ փորձը ոչ միայն ցույց կտա, թե որքան հզոր կարող եմ լինել կրթությունն ու իրազեկվածությունը, այլև կօգնի ապագայում ավելի շատ կյանքեր փրկելու»:

Աղետների նվազեցման միջազգային ռազմավարության տնօրեն Սալվանո Բրիցենոյի կարծիքով, երբ մարդն ընդամենը մի քանի րոպե ունի գիտակցելու, թե ինչ է կատարվում, շատ կարևոր է իմանալ՝ ինչ պետք է անել ռիսկը նվազեցնելու համար: Շատ երեխաներ արդեն սովորել են ապրել բնական աղետներին ենթակա այնպիսի երկրներում, ինչպիսիք են Ճապոնիան, Իրանը և այլն: Յուրաքանչյուրը պետք է տարրական գիտելիքներ ունենա և տեղեկացված լինի այն հիմնական վտանգների մասին, որոնք կարող են սպառնալ իրեն: Եթե մենք այսօր կրթենք մեր երեխաներին, ապա կարող ենք հույս ունենալ, որ կարող ենք աղետների կանխման կուլտուրա ձևավորել ապագա սերունդների համար:

Այս և շատ այլ օրինակներ գալիս են փաստելու, որ իրազեկումը կենսական նշանակություն ունի աղետների հետևանքները կանխարգելելու համար: Պետական մեքենան լուրջ աշխատանք պետք է կատարի մարդկանց առօրյա մտածելակերպի մեջ սեփական անվտանգության մասին անընդհատ հոգալու մշակույթը ներմուծելու համար: Արտակարգ իրավիճակներում վարքի կանոնների անընդհատ հիշեցումը կօգնի, որ հետագայում, անհրաժեշտ պահին այդ կանոնները մարդկանց հիշողության մեջ թարմ լինեն և օգնության գան: Այս գործը լավագույնս կարող են կատարել ՉԼՄ-ները՝ մեծ լսարան ապահովելու իրենց հնարավորությամբ:

Մարդիկ պարտավոր են իմանալ, որ սեյսմասկտիվ գոտում են ապրում, և երկրաշարժերը կարող են տեղի ունենալ ցանկացած պահի: Պետք է հիշեն, որ սելավատարերի խցանումն աղբով կհանգեցնի հեղեղման: Նման տարրական գիտելիքները պետք է հասանելի և հասկանալի լինեն բոլորին: Կառավարման մարմինները, որոնք կոչված են կառավարել արտակարգ իրավիճակները, լուրջ աշխատանք ունեն անելու մինչև աղետը: Նախևառաջ դրանց լրատվականները պետք է ճիշտ աշխատեն ՉԼՄ-ների ու բնակչության հետ՝ վերջիններիս վստահությունը շահելու համար: Քաղաքացին պետք է իմանա, որ տվյալ ծառայությունը մշտապես շահագրգիռ է, որ ինքը հավաստի ու ճշգրիտ տեղեկատվություն ստանա: Իսկ այս երկուսի միջև ՉԼՄ-ներ պետք է ծավալեն իրենց գործունեությունը՝ խելամիտ ու կշռադատված:

ԳԼՈՒԽ 5

Իրազեկման խնդիրները միջազգային կազմակերպությունների ուշադրության կենտրոնում

Հարաճուն աղետները դիմագրավելու նպատակով՝ ՄԱԿ-ը մշակել ու կյանքի է կոչել Աղետների նվազեցման միջազգային ռազմավարությունը (ISDR), որի առաքելությունն ամուր, կենսունակության մեծ պաշարներ ունեցող համայնքների կառուցումն է՝ աղետների նվազեցման կարևորության մասին **իրազեկվածության բարձրացման միջոցով**, միաժամանակ նպատակ ունենալով նվազեցնել աղետների պատճառած մարդկային, սոցիալական, տնտեսական և շրջակա միջավայրի կորուստները:

Ռազմավարության իրականացումն ուղղված է հետևյալ նպատակներին.

- աղետների նվազեցման հիմնախնդրի վերաբերյալ **հասարակության իրազեկվածության բարելավում**.
- խնդրի նկատմամբ իշխանության պետական մարմինների հակվածության ապահովում.
- գործընկերության խթանում.
- տարերային աղետների պատճառների ու վտանգավոր բնական երևույթների ազդեցության հետևանքների վերաբերյալ **գիտելիքների ընդլայնում**:

«Ռրքան շատ լինեն վտանգի, ռիսկի, խոցելիության մասին տեղեկացված մարդիկ, տարածաշրջանային կազմակերպություններ, կառավարություններ, ոչ կառավարական կազմակերպություններ, ՄԱԿ-ի կառույցներ, քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչներ և իմանան, թե ինչպես պետք է կառավարել բնական վտանգների ազդեցությունները, այնքան ավելի շատ կսկսեն իրագործվել աղետների նվազեցման միջոցներ՝ հասարակության բոլոր խավերում: **Կանխումը սկսվում է տեղեկացվածությունից**»:

Տեղեկատվությունը՝ կյանքը փրկելու միջոց

Կարմիր խաչի և կարմիր մահիկի միջազգային ֆեդերացիան աշխարհի ամենամեծ մարդասիրական կազմակերպությունն է, որն օգնություն է տրամադրում բոլոր նրանց, ովքեր դրա կարիքն ունեն՝ առանց հաշվի առնելու ազգային, ռասայական, կրոնական, դասակարգային և քաղաքական պատկանելությունը:

Աղետների ժամանակ տեղեկատվության հոսքը վճռորոշ նշանակություն ունի մարդասիրական գործողությունների արդյունավետության համար: Միջազգային ֆեդերացիայի 2005 թ. համաշխարհային աղետների զեկույցի մեջ շեշտը դրվել էր աղետների ժամանակ **տեղեկատվության ապահովման վրա**, քանի որ **իրազեկվածությունը կարող է լինել նույնիսկ ամենախոցելի մարդկանց հասանելի՝ աղետին դիմագրավելու միակ ճևր**:

Հատված Կարմիր խաչի և կարմիր մահիկի միջազգային ֆեդերացիայի գլխավոր քարտուղար Մարկո Նիսկալայի զեկույցից

Հետադարձ հայացք նետելով 2004 թ. իրադարձություններին՝ ապշում ես, որ տարվա ընթացքում պատահած աղետների մեծ մասից **հնարավոր էր խուսափել ավելի լավ տեղեկատվության և հաղորդակցության շնորհիվ**: Հազարավոր մարդկանցից միայն տասնյակներին էր աղետը պատուհասել հանկարծակի, առանց «զգուշացնելու»:

2004 թ. դեկտեմբերին տեղի ունեցած ցունամին էլ, որն այդքան կյանքեր ու ապրուստի միջոցներ խորտակեց, իր արտացոլումն է գտել Կարմիր խաչի և կարմիր մահիկի ընկերությունների միջազգային ֆեդերացիայի 2005 թ. տարեկան զեկույցում: Բանն այն է, որ Մուսատրայի շրջակայքում գործող գիտնականներն արձանագրել էին ողբերգության պատճառ խոշոր երկրաշարժը, սակայն միջոցներ չէին ունեցել մարդկանց տեղեկացնելու, թե ինչ է կատարվելու և ինչ պետք է անել:

Քայց և այնպես, ոչ պաշտոնական ցանցերը հաճախ հաջողությամբ են ունենում այնտեղ, ուր տապալվում են պաշտոնական նախագուշացումները: Գեկտեմբերի 26-ի վաղ առավոտյան Սինգապուրում ապրող ոմն Վիջայակումար Գունասեկարա ռադիոյով լսում է ցունամիի ամայացնող հարվածի մասին: Նա անմիջապես ահազանգում է Հնդկաստանի արևելյան ափին բնակվող իր ընտանիքին, ինչն օգնում է ժամանակին տարահանել գյուղի 3630 բնակիչներին և փրկել նրանց կյանքը:

Վաղ նախագուշացումն այն միջոցն է, որի դեպքում **ժամանակին և ճիշտ տեղեկատվությունը «միայնակ» կարող է փրկել մարդկանց:** 2004 թ. Կարիբյան ծոցում փոթորիկների ողջ սեզոնի ընթացքում շատ երկրներ հաջողությամբ տազնապի ազդանշան էին բարձ-

րացնում բնակչության շրջանում՝ փրկելով բազմաթիվ կյանքեր: Նրանց հաջողության բանալին այն էր, որ նախագուշացնող համակարգի կենտրոնում ոչ թե տեխնոլոգիաներն էին, այլ՝ մարդիկ:

Կուրայում աղետների մասին իրազեկվածությունը դպրոցների ուսումնական ծրագրի մի մասն է, և ամեն տարի փոթորիկների սեզոնից առաջ տեղի են ունենում տարահանման մարզումներ: Յամայկայում փոթորկից 48 ժամ առաջ Կարմիր խաչի կամավորները, բարձրախոսով նախագուշացումներ հաղորդելով, շրջում են փողոցից փողոց: Ներքևից վերև իրազեկումը նույնքան արժեքավոր է, որքան տեղեկությունների փոխանցումը վերևից ներքև:

Տեղեկատվությունը նաև նվազեցնում է աղետից փրկված մարդկանց տառապանքները: Կորած ընտանիքն ու ընկերներին գտնելը, իմանալը, թե որքան փոխհատուցում է ստանալու, որտեղ է ապրելու և պարզապես հասկանալը, թե ինչու աղետը պատահեց. նման տեղեկությունները կարևոր են տուժած և անօրևան մնացած բազմաթիվ մարդկանց համար: Ինդոնեզիայում Կարմիր խաչի կամավորները, հիմնականում արբանյակային հեռախոսների շնորհիվ, ցունամիից փրկված 3400 մարդու օգնեցին գտնելու միմյանց: Շրի Լանկայում շատերը վախենում էին ալիքներից՝ դրանք համարելով աստվածային պատիժ: Բելգիայի Կարմիր խաչն օգնեց հերքել այդ առասպելը՝ աղետի էությունը մարդկանց բացատրելով գիտության տեսանկյունից:

Միացյալ ազգերի կազմակերպություն (ՄԱԿ)

«Աղետների նվազեցման միջազգային ռազմավարություն» ծրագիրն առաջիկա տարիների կարևորագույն խնդիր է տեսնում՝ բնակչության իրազեկման բարձրացման միջոցով՝ նրա խոցելիության նվազեցումը:

ՆԱՏՕ

«Գործողություն հանուն խաղաղության» ծրագրի շրջանակներում աշխարհի 30 երկրի ներկայացուցիչներ 1998 թ. հոկտեմբերին Բուդապեշտում ամրագրեցին Ճգնաժամների կամ աղետների դեպքում զանգվածային լրատվության միջոցների և արտակարգ իրավիճակների կառավարման մարմինների միջև փոխգործողության վերաբերյալ հասարակական լրատվության հրահանգները:

ԱՊՀ

2001 թվականի հոկտեմբերին Մինսկում ԱՊՀ միջպետական խորհուրդը հավանություն տվեց «Բնական և տեխնաժին բնույթի արտակարգ իրավիճակների մասին տեղեկատվության փոխանակման, դրանց հետևանքները վերացնելու և տուժած բնակչությանն օգնու-

թյուն ցույց տալու ժամանակ տեղեկատվական փոխգործողության վերաբերյալ» համաձայնագրի նախագծին:

Այլ երկրների փորձից

Հրդեհները և պայթյունները, ջրհեղեղներն ու երկրաշարժերը, ճառագայթային և քիմիական արտանետումներն ու նման մյուս երևույթները՝ մարդկանց ստիպում են համապատասխան կերպով պատրաստվել արտակարգ իրավիճակներին: Այս գործում անփոխարինելի է զանգվածային լրատվության միջոցների՝ հեռուստատեսության և ռադիոյի, կինոէկրանի, տպագիր արտադրանքի դերը: Շատ երկրներում սրանք հիրավի լայնորեն օգտագործվում են արտակարգ իրավիճակներում նախագուշացնելու և գործելու հիմնախնդիրները բնակչությանը ուսուցանելու գործընթացում: Մի շարք երկրներում դրանք հանդիսանում են ազգային պաշտպանության կամ քաղաքացիական պաշտպանության միջոցառումների բաղկացուցիչ մասը:

ԱՄՆ-ում բնակչությանն իրազեկելու և մարդկանց ուսուցման մեջ լայնորեն ընդգրկելու համար, Արտակարգ իրավիճակներում կառավարման ֆեդերալ գործակալության (ՖԵՄԱ) հովանու ներքո իրականացվում է հեռուստառադիոկապի ցանցի ստեղծման նախագիծը՝ երկրի արևմտական արբանյակների ստեղծումով («Վերականգնման ժամ», «Վերականգնման ալիք», ռադիո, ֆաքս, ինտերնետ, քերթ): 1931 թ. վերափոխվելուց հետո ՖԵՄԱ-ն զբաղվում է բոլոր հարցերով. աղետի գոտի մեկնելու պատրաստ լրագրողների խումբ, ասենք, եղել է ջրհեղեղ՝ ինչպես մաքրել տունը, ինչպես պաշտպանվել գողերից, հիմնական հեռախոսները, այս ամենը նկարներով թարմացվում է: Այլ խնդիրներ կատարելուց բացի, այս ցանցի միջոցով նախատեսված է ամբողջ երկրով մեկ հատուկ կրթական ծրագրեր հեռարձակել: Դրանք ընդգրկում են թեմաների լայն շրջանակ, այդ

թվում՝ տարբեր արտակարգ իրավիճակներում գործողությունները, վտանգավոր առարկաների և նյութերի հետ վարվելու կանոնները, շրջակա միջավայրի ռադիոակտիվ վարակման ժամանակ հնարավոր ախտահարումները, զանազան բնույթի աղետներից սպասվող վնասը, դրանցից տուժածներին օգնություն ցույց տալու, ապահովագրելու կարգը և այլն: Այս բոլոր հարցերի վերաբերյալ ուսումնաքարոզչական աշխատանքը կազմակերպելու համար ստեղծվել է հատուկ ստուդիա, սահմանվել է հաղորդումների ժամը:

Քաղաքացիական պաշտպանության գիտելիքները և նրա միջոցառումները բնակչությանն ուսուցանելու ու քարոզելու նպատակով լայնորեն օգտագործվում է կինոարտադրանքը: ԱՄՆ-ում, Մեծ Բրիտանիայում և Կանադայում ԶՊ վերաբերյալ թողարկվել են բավական շատ կարճամետրաժ փաստագրական և ուսումնական ֆիլմեր, որոնք ցուցադրվում են և հեռուստատեսությամբ, և կինոթատրոններում: Ահա դրանցից մի քանիսի անվանումները. «Կենդանի մնալու այբուբենը», «Կյանքի ճշմարտությունը», «Հաջորդ օրը»: Ի դեպ, վերջինս ցուցադրվել է գործնականում Արևմտյան Եվրոպայի բոլոր երկրների հեռուստատեսություններում:

Համանման աշխատանք է կատարվում նաև մյուս երկրներում: Օրինակ, Իրանի քաղաքացիական պաշտպանության տնօրինությունը համագործակցում է կրթական հեռուստատեսությունների հետ, օգնում է նրանց թեմատիկ հաղորդումներ պատրաստելու գործում: Ամեն շաբաթ եթեր է թողարկվում «Քաղաքացիական պաշտպանության ձայն» ռադիոծրագիրը:

Իռլանդիայում, արտակարգ իրավիճակների հետևանքների վերացման ընթացքում, միշտ տեսանկարվում են դրան մասնակցող ուժերի գործողությունները: Տեսանյութերն այնուհետև օգտագործվում են էկրանային ուսումնական և քարոզչական ծրագրեր պատրաստելու համար: Իսկ Նոր Զելանդիայում ջանում են ԶՊ թեմատիկան մատուցել վառ կերպով, ոչ ստանդարտ: Այնտեղ համապատասխան հաղորդումներին մասնակցում են, ոչ միայն ԶՊ մասնագետներ,

հանրաճանաչ հաղորդավարներ, այլև՝ դերասաններ, մարզիկներ:

Պետք է նշել նաև, որ երկրների մեծ մասում բնակչության շրջանում քաղաքացիական պաշտպանությունն ուսուցանելու գրեթե ամենատարածված ձևը պարբերական մամուլն է: Օրինակ, Իրանի «Ալ Ջանահարիա» ազգային օրաթերթը ամեն շաբաթ մի սյունակ է հատկացնում ԶՊ թեմատիկայով նյութերին՝ հատկապես ուշադրություն դարձնելով մարդկանց անձնական պաշտպանությանը և այն միջոցառումներին, որոնք ուղղված են արդյունաբերական թափոններով շրջակա միջավայրի աղտոտումը կանխելուն:

Շատ պետություններում հրատարակվում են մասնագիտացված ամսագրեր: Օրինակ, ԱՄՆ-ում՝ «Քաղաքացիական պաշտպանության ամսագիր» և «Արտակարգ իրավիճակներում գործելուն պատրաստ լինելու նորություններ», Գերմանիայում՝ «Քաղաքացիական պաշտպանություն» և «Ժողովածու բնակչության պաշտպանության վերաբերյալ», Ֆրանսիայում՝ «Քաղաքացիական պաշտպանությունը և արդյունաբերություն», Շվեյցարիայում՝ «Միջազգային քաղաքացիական պաշտպանություն» և «Բնակչության պաշտպանություն»:

Բացի այդ, հրատարակվում են բրոշյուրներ, գովազդային արտադրանք, պաստառներ, որոնք փակցվում են հասարակական տրանսպորտում և շենքերում, հիմնարկություններում ու կազմակերպություններում: Իսկ ԱՄՆ-ի հեռախոսային տեղեկատուներում նույնիսկ հատուկ բաժին է հատկացված արտակարգ իրավիճակների դեպքում կոնկրետ շրջաններից բնակչությանը տարահանելու կարգի մասին: Շվեդիայում հրատարակվում են թեմատիկ թերթիկներ, բրոշյուրներ, հուշաթերթիկներ, որոնք կան համարյա բոլոր տներում ու բնակարաններում:

ՆԱՏՕ-ի շատ երկրներում և այլ պետություններում պարբերաբար կազմակերպվում են ստացիոնար ու շարժական ցուցահանդեսներ, որոնք արտացոլում են քաղաքացիական պաշտպանության գործունեության զանազան ոլորտներ:

Հարկ է նշել, որ ԶՊ հարցերի շուրջ բնակչության բոլոր խմբերի ուսուցումը ամենուրեք լրացվում է նրա լայն տեղեկացվածությամբ: ԱՄՆ-ում, Մեծ Բրիտանիայում, Կանադայում, Գերմանիայում, Շվեյցարիայում անգամ ստեղծվել են հատուկ լրատվական կառույցներ: Այսպես, Մեծ Բրիտանիայում գործում է լրատվական ծառայություն, որը որոշում է քաղաքացիական պաշտպանության վերաբերյալ լրատվական հաղորդումների միասնական ծրագիրը, նախատեսում է լրատվության կենտրոնների կազմակերպումը ԶՊ օկրուգներում և այլ օղակներում: Պատերազմական իրադրությունների ժամանակ այս կենտրոնների վրա է դրվում նաև բնակչությանը պարենի մատակարարման, բուժսպասարկման, վառելիքով ապահովման և այլնի մասին տեղեկություններ հաղորդելը:

Շատ պետություններում քաղաքացիական պաշտպանության ղեկավարությունը գտնում է, որ արտակարգ իրավիճակների նախադրյալներ ծագելիս կամ հենց նման իրավիճակներ առաջանալիս, լրատվական աշխատանքում հիմնական ուշադրությունը պետք է դարձնել բնակչությանը իրադրության, կառավարության, վարչական մարմինների ցուցումների մասին ժամանակին տվյալներ հաղորդելու վրա: Արտակարգ իրավիճակների առաջացման դեպքում զանգվածային լրատվության միջոցները կարևոր դեր են խաղում բնակչության պաշտպանությանն ապահովելու գործում: Նրանք բացառիկ հնարավորություն ունեն արտակարգ իրավիճակը ժամանակին ազդարարելու, անհրաժեշտ միջոցառումներ անցկացնելու և կառավարման հարցերում: Դրա համար արտասահմանյան պետություններում զանգվածային լրատվության միջոցների հետ աշխատող ԶՊ կադրերը համապատասխան պատրաստություն են անցնում: Մասնավորապես, Իռլանդիայի ԶՊ սպաների ուսուցման ծրագրում մտցվել է հատուկ բաժին, որը վերաբերվում է այդ միջոցների հետ նրանց աշխատանքին: Նոր Չեխոսլովակիայում քաղաքացիական պաշտպանության մասին օրենքի համաձայն ԶՊ ազգային դպրոցի ծրագրով նախատեսված է զանգվածային լրատվության միջոցների ներկայացու-

ցիչների պատրաստման հատուկ դասընթաց: ԱՄՆ-ում այդպիսի միջոցների աշխատանքների համար հրատարակվել է «Երբ վրա է հասնում դժբախտությունը» ձեռնարկը, որը պատրաստվել է Արտակարգ իրավիճակներում կառավարման ֆեդերալ գործակալության հասարակայնության և պետական հաստատությունների հետ կապերի բաժինը:

Ամփոփում

Արտակարգ իրավիճակներում արդյունավետ կառավարման հիմնաքարը ճշգրիտ լրատվությունն է:

Արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման և դրանց հետևանքների նվազեցման հնարավորությունը մեծանում է, երբ բնակչությունն իրազեկված է, ուսուցված ու նախապատրաստված, և կա քաղաքական կամք:

**ԼՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՐՏԱԿԱՐԳ
ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐՈՒՄ**

«Նոյյան Տապան» տպագրատուն
ՀՀ, Երևան 9, Բսահակյան 28, հեռ. (37410) 565965
E-mail: contact@noyan-tapan.am
URL: <http://www.nt.am>